

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMANISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**CORRIDA DE TOROS – JEJÍ MÍSTO V KULTUŘE, HISTORII A
EKONOMICE ŠPANĚLSKA**

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Marek, Ph.D.

Autor práce: Barbora Nyklíčková

Studijní obor: SJEMO

Ročník: 3.

2012

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 16. 5. 2012

.....

Poděkování

Děkuji především, panu Mgr. Pavlu Markovi Ph.D., za pomoc poskytnutou při zpracování bakalářské práce, za jeho vstřícnost a trpělivost, odborné vedení práce a cenné rady.

ANOTACE

Hlavním tématem této bakalářské práce jsou býčí zápasy, jejich zrod, původ a především průběh. Cílem práce je představit téma býčích zápasů široké veřejnosti a poskytnout čtenáři stručný náhled do kultury býčích zápasů. Zvýšená pozornost je věnována jednotlivým specifickým aspektům této zábavy, jako je chov arénních býků, typologie býčích arén, druhy býčích zápasů nebo hierarchie aktérů koridy. Zároveň práce upozorňuje na nebyvalý zájem výtvarných umělců o ztvárnění býčích zápasů v průběhu celé jejich historie. V závěru práce připojila autorka výkladový slovník tauromachických pojmů doprovázený o obrazovou přílohu pro snadnější orientaci čtenáře.

Španělsko; kultura; historie býčích zápasů; tauromachie; býčí zápasy; korida

Vedoucí práce Mgr. Pavel Marek, Phd.

ABSTRACT

The main topic of this bachelor thesis are bullfights, their birth, origin, and especially the development. The aim is to introduce the topic of bullfighting to the general public to provide the reader a brief insight into the culture of bullfighting. The higher attention is dedicated to the individual specifics of this entertainment, such as breeding bulls, bullfighting arenas typology, types of bullfighting, or hierarchy of actors. It also highlights unprecedented interest of the artists about rendition bullfight of bullfighting throughout their history. In the last chapter the author attached a glossary of bullfighting terms accompanied by a picture attachment for easier comprehension of the reader.

Spain; culture; history of bullfights; the art of bullfights; bullfighting

Supervisor of thesis Mgr. Pavel Marek, Phd.

Obsah

ÚVOD	7
1 Kult býka a počátky a původ býčích zápasů	10
1.1 Kult býka na území Iberského poloostrova.....	10
1.2 Teorie o vzniku býčích zápasů.....	14
1.3 Přeměna býčích zápasů do moderní podoby.....	17
2 Z pastvin až do arény	21
2.1 Chov arénních býků	21
2.1.1 Vlastnosti arénního býka.....	25
2.1.2 Chovné farmy - jejich vývoj a ekonomická situace.....	27
3 Býčí slavnosti	30
3.1 Býčí arény	30
3.1.1 Typologie býčích arén.....	30
3.1.2 Struktura býčích arén	31
3.2 Druhy býčích zápasů	33
3.2.1 Festejos profesionales	34
3.2.2 Festejos populares.....	36
3.3 Aktéři koridy	39
3.3.1 Empresario	39
3.3.2 Prezident koridy	39
3.3.3 Personál arény.....	40
3.3.4 Cuadrilla.....	41
3.3.5 Matador	43
3.4 Traje de luces	45
3.5 Průběh koridy	47
3.5.1 Paseíllo.....	48
3.5.2 Tercio de varas	50
3.5.3 Tercio de banderillas.....	51
3.5.4 Tercio de muerte	52
4 Obraz býčích zápasů ve výtvarném umění	55
4.1 Od pravěku do středověku	56
4.2 Malíři 18. století.....	58
4.2.1 Francisco de Goya y Lucientes a býci	58

4.3 Malíři 19. století.....	60
4.4 Malíři 20. století.....	61
4.4.1 Pablo Picasso (1881-1973)	62
4.5 Korida v současném výtvarném umění.....	65
5 Slovník taumachických pojmů.....	67
ZÁVĚR	75
RESÚMEN	77
BIBLIOGRAFIE.....	79
POUŽITÉ ZDROJE	80
PŘÍLOHY	82
SEZNAM PŘÍLOH.....	87

ÚVOD

Předložená bakalářská práce, pojednává o kultu býka na území Iberského poloostrova, vzniku a původu býčích zápasů a o širokém spektru témat spojených s koridou a jejich průběhem, jako je například podrobný popis kostýmu matadorů, či specifické vlastnosti arénních býků, tak aby toto téma dosáhlo určité celistvosti.

Tato práce bude rozdělena do pěti kapitol, které se budou ještě dále dělit na podkapitoly a vzhledem k množství historických poznatků bude psána v chronologickém pořadí. První kapitola se bude věnovat historii býčích zápasů, především kultu býka na území Iberského poloostrova, poté bude následovat podkapitola zaměřená na přeměnu býčích zápasů do jejich moderní podoby. Zároveň zde bude představena řada teorií, pojednávajících o skutečném původu býčích zápasů. V pořadí druhá kapitola bude celá věnovaná chovu arénních býků a jejich specifickým vlastnostem. Ve třetí kapitole bude pro zachování přehlednosti práce třeba rozlišit jednotlivé typy arén a kromě toho vysvětlit jednotlivé druhy býčích zápasů, které se v amfiteátrech odehrávají. Bude následovat část zabývající se aktéry koridy a jejich typickým oblečením a v neposlední řadě bude třeba i dopodrobna rozebrat průběh zápasů. Předposlední kapitola práce bude věnována výtvarnému umění a ztvárnění býčích zápasů. Na závěr bude práce doplněna o výkladový slovník.

Jako první je třeba potýkat se s otázkou správného zařazení býčích zápasů a terminologie. Ani samotní autoři knih, zabývající se problematikou býčích zápasů, přesně nevědí, do jaké disciplíny ji mají začlenit, zda ji směřovat do umění, nebo spíše do sportovního klání. Tuto malou záhadu neusnadňuje ani fakt, že v češtině neexistuje pro pojem *corrida de toros* přesný ekvivalent, který by odpovídal tomu španělskému. Termín *corrida de toros* je tradičně překládán jako „býčí zápas“, přičemž doslovný překlad ze španělštiny by byl „běh býků“. Právě slovo „zápas“ by mohlo mnohým připomínat boj či soupeření mezi dvěma stranami, které je obvyklým znakem sportu. Ve skutečnosti ale španělský výraz neodkazuje k žádnému zápasu, nebo boji, jako to chybně dělá jeho český ekvivalent. Na jeho základě bychom mohli podlehnout dojmu, že se jedná o zápas dvou, nebo více býků mezi sebou. Není tedy vůbec snadné začlenit tuto disciplínu, a už vůbec ne, označovat ji jako ryze sportovní, ačkoli některé aspekty tomu mohou nasvědčovat.

Pokud se podíváme na amfiteátry, v nichž se zápasy odehrávají, vidíme jistou podobnost se sportovními stavbami typu fotbalové arény. Navíc korida obsahuje celou řadu pravidel, která musí být striktně dodržována a funguje pro pobavení diváctva, stejně jako jiná sportovní utkání. Co však naopak popírá skutečnost, že se jedná o sportovní disciplínu, je výsledek koridy. Ten je předem daný, a sice torero vyhrává, býk zemře.¹ Ne nadarmo se říká, že je korida tragédie o třech dějstvích. To si ovšem odporuje s podstatou sportovních utkání, kde častokrát až do posledního momentu nevíme, kdo bude vítězem. (Kotrla, 2010, s. 12-15) Když se zahledíme na souboj *torera* s býkem, před očima nám vyvstane spíš tanec s býkem, nádherná estetická podívaná, s kroky podobnými baletním. Skutečně náročné figury spíše připomínají námluvy než boj. Je třeba dojít k určitému konsensu, a proto bude tato práce považovat býčí zápasy za sportovní utkání s neskutečnou uměleckou hodnotou.

Kromě nesprávného překladu ústředního pojmu *corrida de toros*, vyvstává další nejasnost v interpretaci termínů *torero* vs. *toreador*. Právě termín *toreador* je v českém kontextu nesprávně použit, neboť ve španělštině hanlivě označuje matadory působící na jihu Francie. To je důvod, proč se pro vyjádření hlavní postavy býčích zápasů práce přiklání k užívání španělského pojmu *torero*.

Česká odborná literatura nevěnovala dosud problematice býčích zápasů odpovídající pozornost, a český zájemce o koridu nemá k dispozici ani práce překladové. Jediným dostupným zdrojem na českém trhu, je kniha od Ernesta Hemingwaye, *Smrt odpoledne* (1932, Praha), která sice nevykazuje znaky odborných publikací, ale pro správné pochopení tauromachických výrazů poslouží výborně k tomu, aby si zájemce o toto téma udělal prvotní představu o aktérech a průběhu koridy.

Vedle této práce se autorka bude při koncipování práce opírat především o literaturu psanou ve španělském jazyce. Z použitých titulů zasluhuje pozornost především kniha Ángela Alvaréze Mirandy *Ritos y juegos del toro* (1998, Madrid) a dílo Felipeho B. Pedrazy *Iniciación a la corrida de toros* (2008, Madrid), v němž tento španělský autor velice obsáhle pojednává jak o historických událostech spjatých s koridou, tak o jednotlivých specifických zápasů. Další výborně koncipovaná kniha Josého Antonia del Morala, *Cómo ver una corrida de toros* (2009, Madrid), zpracovává podrobný průběh býčích zápasů.

¹ Kromě situací, kdy býk dostane *indulto*, ale to není tak častý jev.

Je třeba mít na paměti, že díky hluboce zakořeněné historii býčích zápasů, existují ve španělštině stovky a možná i tisíce tauromachických pojmů, které v češtině nemají vzhledem ke vzdálenosti koridy českému kulturnímu prostředí svůj ekvivalent. Z toho důvodu si přeložení jednoslovného výrazu ze španělštiny často vynucuje použití opisné vazby, která by přesně specifikovala tento jednoslovný pojem. Pro správnou interpretaci odborných termínů je nezbytné se zaměřit na informace z různých zdrojů, ale kupříkladu vyhledávání významu pojmů prostřednictvím fotografií z internetového prohlížeče, se v mnoha případech ukázalo jako nepřesné. Z toho důvodu bylo třeba zvolit další metody pro správnou specifikaci odborných termínů. Jako řešení se ukázalo použití výkladového slovníku Španělské královské akademie věd.

Cílem této práce, která se bude opírat především o metodu kompilace a analýzy, je vytvořit souhrnné a přehledné dílo určené především pro širokou veřejnost. Práce bude doplněna výkladovým slovníkem tauromachických pojmů, který by měl českému čtenáři pomoci v orientaci v méně známé problematice a bude navíc doprovázena obrazovou přílohou.

1 Kult býka a počátky a původ býčích zápasů

1.1 Kult býka na území Iberského poloostrova

Býk začal být pro člověka důležitým potě, co do svého jídelníčku zakomponoval živočišné bílkoviny, aby mohl přežít. Hlavním zdrojem živočišných bílkovin, které byly nezbytně nutné pro jeho správný vývoj, se staly různé druhy býložravců. Pro oblast Pyrenejského poloostrova tuto funkci plnil skot, jehož symbolickým zástupcem je právě býk. Před tím, než se stal domestikovaným zvířetem, byl člověk nucen býka lovit. Proto, aby si usnadnil práci a snížil nebezpečí zranění, vynalezl různé metody a techniky lovu, což v sobě zahrnovalo i zdokonalení výroby zbraní.

Většina zvířat má, v případě ohrožení, tendence k útěku před svým nepřítelem. Býložravci nejsou výjimkou, ale v extrémních případech jsou schopni chránit svůj život útokem proti predátorům. Předchůdci býka (neboli *uros*) také ovládali tuto schopnost postavit se svému nepříteli v případě, že byli napadeni. Na rozdíl od ostatních přežvýkavců, kteří útočí pouze v důsledku obranné reakce, *uros* stejně tak jako dnes býci, nosorožci nebo buvoli, útočili zuřivě proti predátorovi a tím představovali pro člověka na lovu vážné nebezpečí. Jeho velikost, síla a přítomnost rohů, které fungovaly jako jejich mocná zbraň, byly pro lovce dalším signálem, že lov tohoto majestátného zvířete je činnost nebezpečná, ale zároveň nepostradatelná, jelikož přináší maso jako potravu, kůži coby přístřešek a kosti a rohy na výrobu nástrojů. Člověk, který je nesčetněkrát slabší a v tělesné konstituci se nemůže s býkem měřit, se musel naučit využívat svou inteligenci a pohotovost, aby mohl býka přemoci bez zranění. (Pedraza, 2008, s. 19)

Domestikace býků a přechod člověka z loveckého způsobu života na zemědělský, se uskutečnily ve Středozeří a na Blízkém východě už před 6 miliony let. V lesních, křovinatých a bažinatých oblastech ale ještě stále žila stáda divokých býků. Skupiny našich předků doprovázené psy se proto vydávaly do těchto oblastí, aby býky lovily a krotily. Ti pak dávali nejen kůži, maso a kosti, ale rovněž mléko, pracovní sílu a hnůj, kterým pak lidé hnojili půdu, nebo ho používali jako stavební materiál. (Pedraza, 2008, s. 22)

Ať už jako lovci, či jako zemědělci, lidé býka uctívali. Považovali si jej, protože jim umožnil přežít a také proto, že byl ztělesněním něčeho velkolepého v přírodě.

Vědomost jeho potřeby díky zdrojům, které přinášel a obdiv, jímž byl zahrnován ze strany lidí, z býka stvořily posvátné zvíře. Jeho velikost, síla, krása a nebezpečí, jež představoval, ho vyzdvihovaly nad ostatní tvory, jakými byly ovce, kozy, nebo prasata.

Symbol býka má na území Španělska tradici několik tisíc let a pro jeho obyvatele důležitý význam. Proto je velice komplikované zjistit přesný náboženský smysl, který je spojován s jeho vypoodobněním. Celá řada archeologů a historiků nepřestává rozšiřovat názor, že kult býka na území Španělska sahá až do samotných počátků civilizace na tomto poloostrově. Toto tvrzení je založené především na spisech Diodora Sicilského, podle něhož byl býk na Iberském poloostrově posvátným zvířetem. Další uctívání býka rovněž dokazují četné nálezy nástěnných maleb a ztvárnění býků v podobě sošek z konce paleolitického období, tedy zhruba 10 000 – 8 000 let př. n. l., což jen dokazuje tisíciletou tradici tohoto výjevu. Všechny tyto důkazy o existenci býka coby náboženského symbolu ve staré Ibérii ale nebyly zkoumány z historicko-náboženského hlediska, proto je tvrzení o posvátnosti býka na území Španělska pouze přibližné a bez přesnějšího kontextu, nebo přesnějšího časového určení. (Miranda, 1998, s. 20-23)

Tím, že byl člověk na býkovi každodenně závislý, se v něm postupně uhnízdil prvotní zárodek touhy zvíře přemoci. Řada těchto soubojů s býky byla zachycena na nástěnných malbách, ale není jasné, jestli byly tyto umělecké výtvořiny odrazem aktuálního dění, nebo zda byly malovány proto, aby příroda a její duchové pomohli usnadnit další lov. Historikové se domnívají, že zahrnovaly obě tyto funkce. Postava býka byla nejčastěji vypoodobněna v nástěnných malbách z období španělského neolitu, jejichž nejhojnější výskyt je zaznamenán na východě poloostrova, v horských oblastech provincií Teruel a Albacete. Nejbohatšími nalezišti kreseb býků jsou Cocinilla del Obispo, Barranco del Navazo nebo slavný Cogul ve městě Alpera (Albacete). Malby většinou zobrazovaly stádo divokých býků tzv. *toros salvajes*, obklopených skupinou mužů, ozbrojenou luky a šípy. Na všech jeskynních vyobrazeních je býk představován s naturalistickou přesností. Důraz je kladen především na robustnost, sílu a jeho rohy, avšak zobrazení pohlavních orgánů zvířete je z maleb nedostatečně patrné. Velký počet těchto jeskynních kreseb dokazuje, že na Iberském poloostrově žilo obrovské množství divokých býků už od konce paleolitu až do období neolitu. (Miranda, 1998, s. 22-23)

V době bronzové byly ve stejné oblasti objeveny sošky býka pocházející z kultury El Argar. Jednalo se o ručně vyráběné hliněné sošky, u nichž se právě díky velmi podrobně zpracovaným rohům historikové domnívají, že šlo o plemeno tura domácího (*Bos taurus*), což je dnes velice rozšířený domestikovaný druh, který byl v oblasti kultury El Argar běžný. (Miranda, 1998, s. 23)

Dále byl v nalezišti objeven hliněný předmět, z něhož vychází dva kužely, které francouzský archeolog Joseph Déchelette identifikoval jako oltář krétského typu, který je podobný obětnímu oltáři Cuernos de la Consagración v paláci Knossos na Krétě. Právě díky tomuto nálezů se archeologové začali domnívat, že ve staré Ibérii existoval kult býka, který mohl být rozšířen z Kréty. Další objev, majestátní bronzové hlavy býků na Baleárských ostrovech, by mohl být důkazem jakéhosi kontaktu mezi Pyrenejským poloostrovem a Krétou. Tuto myšlenku nejvíce zastával německý archeolog a historik Adolf Schulten, který se nejvíce přikláněl k teorii vlivu Kréťanů na španělský kult býka, zásluhou intenzivních vztahů mezi řeckým ostrovem a Pyrenejským poloostrovem na prahu 3. a 2. tisíciletí př. n. l. Ve skutečnosti jsou ale poznatky o vlivu Kréty na Iberský poloostrov nedostačující, protože hlavy býků na Baleárských ostrovech jsou raritní a jedinečné, tudíž není možné považovat teorii o vlivu Kréťanů za směrodatnou. Je proto rozumnější interpretovat býčí postavy kultury El Argar jako symboly představující lokální charakter a hodnoty. (Miranda, 1998, s. 23-25)

V údolí řeky Guadalquivir, bylo nalezeno nesčetné množství hliněných figurek býků, které jsou spojovány s tartéskou kulturou. Nejvíce se jich nacházelo na jihu a ve vnitrozemí Pyrenejského poloostrova, a to převážně v oblasti Extremadura. Spisy řeckého zeměpisce a historika Estrabóna potvrzují, že na území Iberského poloostrova se hojně vyskytoval skot, který byl nejvýznamnější na jihu země, což přesně odpovídá nálezům sošek. Archeolog Resende se zasloužil o důležité nálezy býčích soch ve městě Beja, z nichž se do dnešních dní zachovaly pouze čtyři kamenné hlavy vyhotovené v životní velikosti, které byly s největší pravděpodobností vytvořené samostatně bez těl. Ve stejné oblasti spadající do dnešního území Španělska stojí majestátní žulové sochy Toros de Guisando. Tato čtyři překrásná díla lze navštívit v jednom z údolí, nad nímž se tyčí hora Sierra de Gredos. Historici je považují za symboly určené k magickým rituálům, které spočívaly v ochraně tohoto zvířecího druhu. (Miranda, 1998, s. 24-26)

Rovněž města Écija nebo Alicante jsou významná naleziště kamenných býků v přirozené velikosti např. Cabezo del Lucero, či socha Toro de Osuna populární díky svému preciznímu zpracování. Na rozdíl od ostatních nalezišť se Toro de Osuna nacházel na venkově, díky čemuž se archeologové domnívají, že má souvislost se zaměřením na zemědělství a s chovem dobytka. Podivuhodný byl nález sochy, kterou našli archeologové ve stejné lokalitě, známou jako Bicha de Balazote. Tato socha se honosí jednou velmi specifickou zvláštností, a to naprosto antropomorfním zobrazením hlavy, kdy tělo je zvířecí a hlava má lidskou podobu. Stejný výjev byl rovněž součástí asyrsko-babylonských dějin, tudíž by tento výtvar mohol být předchůdcem Bicha de Balazote. Někteří autoři se však domnívají, že byla socha s lidskou hlavou ovlivněna nálezy z okolních oblastí. (Miranda, 1998, s. 25)

Na území Pyrenejského poloostrova bylo také nalezeno velké množství bronzových sošek, které jsou součástí iberské kultury. Největší naleziště byla zmapována na jihu poloostrova, a to především v rozsáhlých osídleních tehdejších obyvatel, jako je Castelar nebo Collado de Jardines. Figurka, která byla součástí nálezů, se vyznačuje hypergenitalismem, neboli přehnaným zobrazením pohlavních orgánů, kdy býk symbolizuje magické zastoupení mužské plodnosti, což je oproti nástěnným malbám, pro které je typické nezobrazování pohlavních orgánů, velký rozdíl. Navíc od ostatních se liší tím, že nebyla vytvořena za účelem obětního daru. (Miranda, 1998, s. 25-26)

Z vědeckého pohledu je asi nejvýznamnější bronzová soška, která se dnes nachází v Museo de Valencia de don Juan v Madridu. Představuje obětní obřad, jehož účastníky jsou tři osoby, které se chystají zvířata právě obětovat. Všechny postavy jsou umístěné na podstavci z býčí kůže, na jejímž konci je býčí hlava. Nabízelo se vysvětlení, že kůže sloužila jako plátno, na němž byl obřad prováděn, nebo že právě býk byl božstvem, kvůli kterému se obřad konal. Je ale třeba mít na paměti, že neexistují žádné monumenty, které by představovaly býka jako obětní zvíře. (Miranda, 1998, s. 25)

Další památka, kde je býk představen jako posvátný symbol, potvrzující několikatisíciletou existenci a důležitost tohoto stvoření na Iberském poloostrově, je kamenná stéla², o kterou se často opírají historikové zabývající se počátky a vznikem

² Opracovaný kámen s nápisem a výzdobou.

koridy, jež tento nález mnohdy považují za důkaz vzdáleného předchůdce býčích zápasů. Stéla pochází ze severu Španělska, z města Clunia (Burgos), a je na ní vyobrazen válečník stojící před býkem, vyzbrojený štítem a oštěpem. Tento úlomek je známý díky nákresu neznámého učence z roku 1774. Stéla pocházející z Clunie je ovšem pouze jednou z mnoha pohřebních, kamenných, památek nalezených ve stejné oblasti, kde je vždy jednou z hlavních postav bojovníků. Jejich hlavním účelem bylo velebení zemřelého. Je proto poměrně komplikované podpořit myšlenku spojenou s počátkem vzniku koridy v tomto období, a tedy považovat boj člověka s býkem v tehdejší době za častou činnost. (Miranda, 1998, s. 27-28)

Jak už bylo zmíněno, nejvýznamnější dokument o náboženské roli býka na území Pyrenejského poloostrova je spis Diodora Sicilského, v němž potvrzuje posvátný charakter býka rozšířený mezi Ibery. Vědci, kteří se přiklánějí na stranu názoru, že kult býka ve starém Španělsku existoval, vycházejí právě z tohoto textu. Coby závěr tedy vyplývá, že úloha býka ve starověkých náboženstvích spočívala v rozšířené posvátnosti zvířete, jež byla společná jak v centru země, tak i na jihu a východě. V některých částech poloostrova byla započata antropomorfizace býka, ale ve zbytku země byla postava býka i nadále zarputile spojována s magičností rostlinného, zvířecího a lidského světa. Býk byl vždy považován za pozemskou bytost. Především zemědělský charakter celé španělské civilizace umožňuje vysvětlit přítomnost býka ne jako zvíře nepřátelské, ale jako zvíře krásné, ušlechtilé a člověku blízké.

1.2 Teorie o vzniku býčích zápasů

Existuje velké množství zdrojů, pojednávajících o býčích zápasech a býcích samotných. Tato literární sbírka je na jednu stranu neuvěřitelně bohatá, protože jsou už více jak dvě století shromažďovány materiály, které se více či méně zabývají touto problematikou. Zároveň má však velké nedostatky z nábožensko-historického hlediska. V průběhu 200 let byla vytvořena celá řada teorií o vzniku koridy. Tato práce se bude zabývat třemi nejdůležitějšími z nich. Ačkoli existovala celá řada děl, vyskytl se hlavní problém, na kterém ztroskotala většina studií při zjišťování počátku koridy, a to nedostatečná dokumentace.

Otázkou počátků koridy se začalo zabývat velké množství autorů, jak ve Španělsku, tak i ve světě, poprvé v 18. století. Z tohoto období vyšlo vůbec jedno z prvních děl pojednávajících o koridě, Carta histórica sobre el origen y progresos de las

fiestas de toros en España od Nicoláse Fernándeze Moratína, které bylo napsáno na přání španělského šlechtice Pignatelliho, jelikož se zajímal o vznik býčích zápasů ve Španělsku. (Pedraza, 2008, s. 30) Dříve než se Moratín začal zabývat svými vlastními teoriemi vzniku, popřel dosud velmi rozšířený názor, a sice že tato španělská národní slavnost pocházela z římských her. Tuto teorii, která se objevovala zpravidla ve starších dílech, Moratín vůbec nebral v potaz, jelikož hry, pořádané v římských cirkusech³ a amfiteátrech, sice měly bojovný charakter, ale ve srovnání se španělskými býčími zápasy měly naprosto odlišný ráz a nelze je tedy označovat za jejich předchůdce. Oproti tomu uvedl, že býčí zápasy jsou původní a neformální úkaz, který se dá vysvětlit tím, že území Španělska vždy oplývalo dostatkem divokých býků a že bylo přirozené s nimi měřit sílu a zápasit, ať už pro odražení nebezpečí útoku, či z důvodu lovu pro získání potravy. Podle autora byly prvotní býčí zápasy prováděny za účelem projevení zručnosti na honech nebo na lovu. (Miranda, 1998, s. 30-31)

Moratín ve svém díle odkazoval na nejstarší koridy, o nichž máme historický doklad, které se konaly ve 12. století. Zmiňoval se také o tom, že proti býkům bojoval již uznávaný vojevůdce Rodrigo Díaz de Vivar, přezdívaný *El Cid Campeador*. V době středověku byl souboj jezdce s býkem poměrně rozšířený, protože se tak v éře reconquisty rytíři trénovali na boj proti Maurům. Právě býky tehdy používali jako své cvičné protivníky. Postupem času se boj proti býkům zdokonaloval a dosáhl svého největšího rozkvětu v 15. století za vlády panovníka Jana Kastilského II. a později za panování Jindřicha IV. V téže době byl tento způsob boje považován za předpoklad rytířské cti a statečnosti. V arabské společnosti byl stejný zvyk. Podle Moratína byli Arabové do těchto býčích soubojů ještě zapálenější než samotní Španělé. Arabové také do tohoto představení vnesli některé důležité prvky, jako např. vyčkávání na býka a lákání na plášť, jenž se využíval k tomu, k čemu dnes slouží *muleta*⁴. Moratín uvedl, že odkazy na Araby jsou jediné, které se vztahovaly ke vzniku koridy a byl tak autorem další teorie vzniku býčích zápasů, za jejichž původce považoval Araby, což byl diametrálně odlišný názor oproti domněnce zastávající se zrodu koridy z římských her. (Miranda, 1998, s. 30-32)

Obě tyto naprosto odlišné teorie započaly nekonečnou řadu polemik, které se odehrávaly v průběhu celého 19. století. Moratínova myšlenka o zrodu zápasů byla

³ Jednalo se o starověkou antickou arénu.

⁴ Červený hedvábný plášť, který používá matador v poslední části zápasu.

úspěšnější, protože byla podporována ze strany významného umělce Francisca de Goya. Po celé 19. století se k Moratínovi přidávala řada dalších historiků, kteří tuto teorii přijali za svou a rozvíjeli ji o další domněnky. Ve skutečnosti šlo ale o dějepisce, kteří nejenže přebrali veškeré poznatky od Moratína a nevyvíjeli své vlastní teorie, ale navíc předkládali zcela neověřená fakta. Dosud totiž nebyly ani objeveny dokumenty, které by dosvědčovaly, že mají arabské zápasy tak dlouhou historii, jak tvrdil Moratín. Jediný dostupný zdroj říkal, že roku 1354 uspořádal granadský sultán býčí zápas na počest obřezání svého syna. (Miranda, 1998, s. 32)

Ani teze o vlivu Římanů na býčí zápasy ale nezanikla. Tuto výrazně protichůdnou teorii, vypovídající o vzniku koridy, začal prosazovat jiný španělský historik Pérez de Guzmán. Ten věřil, že opravdového předchůdce koridy je třeba hledat v lovu býků, který provozovali mladíci z Thesálie (území dnešního Řecka). Ti pronásledovali býky na koních, což bylo jakési spojení boje a lovu, typické pro římské cirkusy. S domněnkou souhlasil i Isidoro Gómez Quintana, který tezi navíc rozšířil o citace latinských spisovatelů. Faktem je, že stejně tak jako obhájci arabského původu, tak i zastánci římského zrodu koridy, nebyli schopni doložit svá tvrzení faktickými historickými údaji. (Miranda, 1998, s. 33-34)

Poslední významná teorie o vzniku koridy pochází z pera hraběte de Las Navas, autora práce *El espectáculo más nacional*. Ten se přikláněl k tomu, že býčí zápasy jsou zcela unikátní a pro Španělsko typický a tradiční fenomén. Hlavní zásluhou jeho díla bylo přehledné shromáždění všech dostupných dat od 11. století, se kterými měla korida nějakou spojitost. Jedná se o jednu z prací s největší výpovědní hodnotou, která se zabývá problematikou býčích zápasů. Autor úplně vypustil možnost arabského nebo římského zrodu soubojů a pokládal vznik koridy jako potřebu nadvlády nad divokými býky, tedy fenomén pravěký. Tak vznikl nový směr bádání po původu koridy, který má mnoho následovníků ještě v současnosti. Vzrůstající zájem po pravěkých studiích, objevy nástěnných maleb a časté vyobrazení býků byly hlavními faktory, které otevřely nové směry pohledu na starý a stále nevyřešený problém počátků koridy. (Miranda, 1998, s. 34)

1.3 Přeměna býčích zápasů do moderní podoby

Nejstarší zmínka o koridě se datuje k roku 1080, kdy byla uspořádána na počest Sancha de Estrady jako součást svatební oslavy v Ávile. Další z raných datovaných korid se konala roku 1107 ve městě Varea, kde byla korida opět součástí svatební slavnosti. Korida a svatba byly slavnosti spojované určitou rituální symbolikou, ať už mezi *torerem* a býkem, či mužem a ženou, které měly původ ve folkloru a lidových slavnostech, nebo jiných méně viditelných prvcích, které ukazují celé spektrum emocí jako je například vášeň, nebo touha. (The Spanish Fiesta Brava, [online])

Další představení bylo pořádané v rámci korunovace Alfonse VII. v roce 1133, během níž bylo do ulic vypuštěno a atakováno několik býků. Stejným způsobem se slavila svatba jeho dcery. Tento zvyk, *correr a los toros*, čili běh býků, se uskutečňoval za účelem oslav svateb, korunovací, křtů, vítězství v bitvách, pohřebních obřadů, kanonizace svatých. Jakákoli příležitost byla příčinou uspořádání tohoto představení. Bylo zvykem, že tuto zábavu vykonávali šlechtici na koních a obyčejní lidé je mohli pouze doprovázet coby pěšáci. Jejich činnost přitom spočívala především v odvedení býkovy pozornosti. Zatímco chrabrost šlechticů oslavovaly středověké kroniky, o statečnosti jejich doprovodu prameny mlčí. Ve Valladolidu, a od roku 1609 také v Madridu, se pořádaly rytířské turnaje, v nichž se bojovníci střetávali s býky. Jezdci na koních na zvíře útočili, pronásledovali jej a zabodávali do něj oštěpy. (The Spanish Fiesta Brava, [online])

V roce 1567 papež Pius V. vydal bulu De Salutatis Gregoris Domici, volající po zrušení býčích představení ve všech křesťanských královstvích, protože to byla: „...*d'ábelská věc vzdálená křesťanství, díky velkému počtu mrtvých, zraněných a zmrzačených*“. Vyhrožoval, že její příznivce exkomunikuje a ty, co zemrou při této slavnosti, nepovolí pohřbít do země a nechá je spálit. Listina však platila pouze krátkou dobu. Následovník Pia V. Řehoř XIII. zmírnil, na přání španělského krále Filipa II., přísnost svého předchůdce. Později došlo ještě k několika zrušením a obnovením zákazu, ale vždy se jednalo o krátkodobou záležitost. Španělský král Filip III. tak mohl zrekonstruovat a zdokonalit býčí arénu v Madridu, do které se vměstnalo na danou dobu neuvěřitelných 60 000 diváků. (The Spanish Fiesta Brava, [online])

Nadšení šlechty do býčích zápasů se projevovalo ještě za vlády Karla II. Od počátku 18. století, kdy se dostala na španělský trůn bourbonská dynastie, se však

šlechta přestala o tuto zábavu zajímat. Nový král Filip V. koridě příliš neholdoval a považoval zápasy za něco špatného a krutého, za jakousi formu barbarství. Ze stejného důvodu dokonce odmítl svou účast na zápase, který byl zorganizovaný na jeho vlastní počest. Urození se proto od koridy začali odvracet a novými aktéry koridy se od 18. století stávali představitelé nižších společenských vrstev. Vzhledem k tomu, že si málokdo z nich mohl dovolit koně, proti býkům nově nebojovali jezdci, nýbrž peší zápasníci. (The Spanish Fiesta Brava, [online])

Přestože býčí zápasy měly ve Španělsku dlouholetou tradici a praktikovaly se od nepaměti, od poloviny 18. století prošly celou řadou zásadních změn. Právě tehdy vznikla korida v dnešním slova smyslu. Jednou z hlavních změn, k nimž v 18. století došlo, byl peší souboj muže s býkem, nikoli jako doposud na koni. Další výrazná změna se týkala vlastních představitelů zápasů, kterými už nebyli urození rytíři, ale obyčejní lidé, jež se učili umění souboje a nechávali si za svá vystoupení platit. Rozsáhlé pozemky byly přeměněné na pastviny, na kterých se začaly cíleně chovat *toros bravos*, což je plemeno, které je typické pouze pro Pyrenejský poloostrov. Ačkoli se královská dynastie snažila skončit s představeními, byla nucena od svého plánu ustoupit. Korida se nadále těšila mezi Španěly velké oblibě. Další významnou novinkou v pořádání býčích zápasů, kterou přineslo 18. století, byla hromadná výstavba býčích arén, k níž došlo za vlády Karla III. Předlohou pro tyto arény se staly římské amfiteátry. Posledním významným krokem bylo vydání prvních knih o býčích zápasech, které popisovaly jednotlivé techniky a normy, ale především definovaly samotné umění zápasu s býky. (The Spanish Fiesta Brava, [online])

Díky propojení dvou směrů baskicko-navarrského a andaluského, vznikla peší korida. Baskicko-navarrský způsob zápasů byl založen na skocích a kličkách zabraňujících nabrání *torera* na rohy a na využití *banderillas*⁵. Tento směr zápasů se nevyznačoval přílišnou komplikovaností či rafinovaností. Oproti tomu andaluský způsob souboje byl založen na pláštiku *capa* neboli *capote*⁶, které měly odlákat pozornost býka. Jak už bylo výše zmíněno, průkopníky tohoto prostředku byly Arabové,

⁵ Oblá, sedmdesát centimetrů dlouhá hůlka, obalená barevným papírem a opatřená harpunovitým hrotem, kterou používají banderilleros ve druhém dějství zápasu, aby je vbodávali býkovi do zad. Vždy po třech párech na jednoho býka. (Hemingway, 1932, s. 234) Existují dva druhy banderil, které se od sebe liší délkou hrotů, klasické banderily mají 6 cm dlouhé hroty, černé banderilly (neboli *banderillas negras*) 8 cm dlouhé hroty.

⁶ Hedvábný plášť, který se používá za účelem odlákání býkovi pozornosti, který umožňuje toterům ovládat býkovy pohyby hlavou a tělem.

jejichž součástí oděvu byl plášť, který začali při soubojích používat pro odvedení pozornosti zvířete. Obě metody soupeřily po několik let o přízeň diváků, ale nakonec získal prvenství andaluský styl. O baskicko-navarrském stylu existuje řada grafických znázornění, která zaznamenal Francisco de Goya. Do dnešních dnů se však z tohoto druhu zápasu dochovala pouze část zvaná *tercio de banderillas*⁷. (Historia del arte de torear, [online])

V průběhu 18. století se postupně stanovily v několika variacích všechny prvky moderní koridy. Francisco Romero je zakladatelem slavné dynastie zápasníků s býky, která měla zásadní význam pro vývoj představení. Stejný muž byl rovněž jedním ze zápasníků, kteří se zúčastnili poslední série rytířských zápasů. Nikoho nepřekvapí, že prvními významnými osobnostmi, které sebou korida přinesla, byl právě Romerův syn Juan Romero a vnuk Pedro Romero. Za otce dnešní podoby koridy je považován Joaquín Rodríguez neboli Costillares, jenž zlepšil používání *mulety*, rozdělil představení na tři části tzv. *tercios de varas*, *tercio de banderillas* a *tercio de muerte* a učinil z *cuadrilly* svou pravou ruku. Dále vyvinul jednu ze *suertes*⁸ tzv. *verónicu*⁹, nebo způsob usmrcení zvířete *volapié*¹⁰. Mezi další významné osobnosti, podílející se na utváření býčích zápasů, patřil např. José Delgado Guerra čili Pepé-Hillo, který zemřel na zranění, které utřžil v aréně roku 1801. (Historia del arte de torear, [online])

Poté co bylo rozhodnuto, že se budou býčí představení ubírat andaluským směrem, vyvstal na konci 18. století nový spor mezi andaluskými matadory, a sice mezi přívrženci stylů *rondeño* a *sevillano*. Oba směry byly založené na používání pláště zvaného *capa*, lišily se ovšem v zakončení zápasu. Pro vyznavače stylu používaného v tauromachické škole v Rondě bylo nejdůležitější závěrečné probodnutí mečem, což byl hlavní cíl v přípravě zvířete na smrt. Čím méně byl býk drážděn pláštíkem *capote*, tím lépe, jelikož nebyl tolik unaven a mohl být usmrcen *recibiendo*¹¹ (jelikož v té době neznali *volapié*). Oproti tomu sevillský způsob upřednostňoval využití pláště pro

⁷ Druhá část zápasu, v níž působí *toreros* s banderilami.

⁸ Jakýkoli pohyb při koridě, jehož provedení se řídí určitými pravidly. (Hemingway, 1932, s. 267) *Suerte* ve španělštině kromě jiného znamená štěstí.

⁹ Jedna ze základních figur, které provádí matador s *capote*. Název pochází z přirovnání této figury k zobrazování sv. Veroniky otírající Kristovu tvář. (Zajancová, 2010, s. 24). Samotný populární matador Antonio Ordóñez ji považoval za vůbec nejdůležitější. (Moral, 2010, s. 96)

¹⁰ Jeden ze tří způsobů usmrcení býka mečem

¹¹ Je způsob usmrcení býka v závěrečné části zápasu, které je zvláště náročné na provedení. Matador musí nehnutě stát na místě a vyčkávat, dokud býk nezaútočí. Aby býka zabil, musí se trefit mezi lopatky do otvoru velkého jako ořech, čímž přefízne aortu. Tudíž musí být ve svém počínání obzvláště přesný.

předvedení vlastního umění souboje a smrt býka považoval pouze za jakousi nutnost, která logicky následovala po vyčerpání býka. (Historia del arte de torear, [online])

Ačkoli konec 18. století byl považován za období prvního zlatého býčího věku, byla tato významná doba vystřídána etapou úpadku býčího umění hned díky dvěma záležitostem. Za první zákazem zápasů Karlem IV. v roce 1805 v celém království a za druhé španělskou válkou za nezávislost. Tauromaquie zažila velký odliv velikánů až do doby, než se ve 30. letech objevila další významná postava - Francisco Montes Reina „Paquiro“, jenž sjednotil rondeňskou a sevillskou školu, čímž prokázal, že obě hlavní vlastnosti jednotlivých směrů, ať už efektivita, tak i krásná podívaná, se spolu mohou snoubit v jednom boji. Význam Reiny spočíval hlavně v publikování knihy o býčích zápasech v roce 1836, na níž spolupracoval se Santosem Lópezem Pelegrínem, v níž se pokusil kombinovat technické prvky boje s taktickými a přesně specifikoval všechny povinnosti účastníků zápasu v jednotlivých částech představení. Paquira následovaly osobnosti jako „Cúchares“, „Lagartijo“ a „Frasuelo“, „Guerrita“, kteří položili poslední kameny formující býčí zápasy do moderního obrazu. Rafael Guerra „Guerrita“ započal svou kariéru jako jeden z pomocníků v Lagartijově skupině, ale na konci 19. století si zcela podmanil býčí svět. Přeměnil zápas spíše v umění než v boj, kde se snoubí riziko s krásou souboje. Za jeho éry došlo k řadě dalších změn, týkajících se tentokrát statečnosti býků a jejich chování vůči zápasníkům. Díky zlepšení techniky boje a propracovanějšímu užívání nástrojů, které měly býka probouzet k zuřivosti, zvíře netrpělo tolik, jako tomu bývalo dříve. Snížil se počet probodávání kopím a přibýlo více užívání pláště pro ještě zajímavější a umělečtější podívanou. Došlo ke zmenšení povrchu mulety a k zobecnění poslední rány technikou *volapié*. (Historia del arte de torear, [online])

Je vidět, že v průběhu 18. a 19. století bylo umění koridy obohaceno o celou řadu nových prvků, které v býčích zápasech dříve neměly zastoupení. Vznikla celá řada figur, které *toreros* prováděli s *capote* a *muletou*, což koridu obohatilo o umělečtější dojem. Kromě jiného vznikl i nový způsob usmrcení býka – *volapié*. Byla jasně určená pravidla provádění, s tím, že jako směrodatná byla ustanovena andaluská tauromachická škola. Právě v průběhu zmíněných milníků se přeměnila korida ze své původní podoby do nové moderní, ještě nepříliš známé, podoby, v jaké ji známe dnes.

2 Z pastvin až do arény

2.1 Chov arénních býků

Srovnávat arénního býka s býkem domestikovaným, je jako přirovnávat psa k vlkovi. Vždyť arénní býci, nebo také *toros bravos*, jsou potomky divokých býků, kteří už odnepaměti spásali pastvy španělských luk. Stavba těla arénního býka je v určitých ohledech výrazně odlišná od domácích plemen býků. *“Vyznačuje se malou hlavou, širokým čelem a plecemi, tenkými dolními končetinami a širokým krkem. Jeho kůže je velmi silná a lesklá. Nejvýraznější vnější znak oproti klasickému býkovi lze rozpoznat, když je ve stádiu agitace. Je jím velký svalový hrb na šíji, k jehož zduření dochází v okamžiku rozzuření zvířete.”* (Kotrla, 2010, s. 25) Chovatelé býkům podávají kvalitní krmivo doplněné o vitamíny, které přispívá ke správné stavbě těla a růstu svalů. (Zajacová, 2011, s. 17) Arénní býk je mrštnější, pohyblivější, má jinou povahu. Je odvážnější a bojovnější než jeho domestikovaný druh, což už naznačuje jeho právem získané označení *bravo*. Splňuje zkrátka vše, co je potřeba pro zápas. Aby z neohrabaného býčka vyrostl kvalitní bojovný býk, je třeba, aby chovatelé ovládali znalosti speciálního chovu, který se musí řídit přesně určitými pravidly.

Býci jsou chováni na farmách, kterým se španělsky říká *ganaderías* a jsou podrobeni speciální výchově, která odmítá sebemenší kontakt zvířete s člověkem. Ten by totiž mohl později v aréně znamenat pro torera smrt, protože býk má tendence se neuvěřitelně rychle učit. Po narození žije býček do osmi měsíců se svou matkou, která ho krmí a předává mu první ponaučení nutné pro život. Jakmile uplyne tato doba, býček je spolu s dalšími odstaven, aby vyrůstal na rozlehlých pastvinách, jež mají připomínat původní život ve volné přírodě. Aby si býci připadali svobodně, jsou ohrady, v nichž žijí, rozsáhlé často i více než 540 000 ha (Peréz, 2010, [online]) z čehož vyplývá, že chov arénních býků je extrémně náročný na terén. Z tohoto důvodu jsou chovné farmy často umístěné v oblastech s chudým půdním fondem, který je nevyužitelný pro zemědělskou činnost.¹² Pokud nastane situace, že se obsadí i zemědělsky využitelná

¹² Pastviny se nacházejí v oblasti se středomořským klimatem s často kyselou, málo úrodnou půdou, která se vyznačuje tenkou vrstvou na živiny chudé půdy (převážně jílovité). V částech země, kde volně žijí arénní býci, se vyskytují typické druhy vegetace charakteristické právě pro tuto oblast. Stromovou část zeleně zastupují zimní, cesminovité a líčidlovité duby. V keřovém patře dominují divoké olivovníky, planika s řečičky, levandulemi, tymiánem, rozmarýnem a vřesem. Bylinná vrstva je složená hlavně z travin a jetelovin. (Unanua, 2005, [online])

půda, po spasení trávy dochází k přemístování ohrad z místa na místo. (Pedraza, 2008, s. 43-44)

Krátce po odstavení od matky přichází i nutnost zvíře označit. Každá chovná farma má svůj vlastní znak, který ji charakterizuje. Symbol, jímž je mládě označeno, je srovnatelný se šlechtickými erby, které se dědí z generace na generaci. V případě chovných rančů je tomu obdobně. Také jednotlivé farmy mají vlastnické struktury, které se přenášejí po generace v dlouhých rodových liniích. Každý býček je označen symbolem na pravou kýtu, čekají ho však ještě další označení do oblasti plece, kde je umístěno číslo býka a v oblasti hřbetu je vypálené datum narození. Ochránci zvířat by mohli namítat, že vypalování znamená rozžhaveným kovem je týrání zvířat. Celý akt má však své opodstatnění. Dříve se často stávalo, že se zápasů účastnili býci, kteří nedosáhli zákonem stanoveného věku, čemuž se zabránilo právě značením data narození. Funguje tedy jako prevence proti podvodům. Někteří chovatelé nechávají svým svěřencům vypalovat i symboly asociací, pod které spadají, nebo provádí zářezy do uší, jež preventivně chrání býky před krádežemi. Všechna značení, která jsou býkům prováděna, jsou zaznamenána v rodném listě, spolu s informacemi o barvě a jménu zvířete. Tato opatření zabraňují případným záměnám kusů mezi sebou. (Pedraza, 2008, s. 50).

V období okolo šestnácti měsíců se býci i krávy stávají pohlavně zralými a je tedy ten pravý čas na to, aby byli od sebe odděleni. Každá chovná farma vybírá ty nejkvalitnější kusy určené na chov a takový výběr dokonalého jedince stojí spoustu času a úsilí. Farmáři si ponechávají jen malé stádo chovných krav. Ve dvou až třech letech jsou krávy *vacas de vientre*¹³ podrobené *tienté*¹⁴. Součástí každé chovné farmy je cvičná aréna, v níž se *tienta* odehrává. Jedná se o jednoduchou stavbu bez míst k sezení, ohraničenou ohradou, která na rozdíl od klasické arény zaujímá menší plochu (okolo 30 m²). Hlavními účastníky této zkoušky je jezdec na koni neboli pikador¹⁵, který v ruce třímá dlouhé kopí zakončené bodcem a testuje jím, opakovaným vbodáváním, statečnost krávy. Pak přicházejí *toreros*, které si přizve chovatel, a podrobí krávu sérii figur, jež mají prověřit její chování a reakce. Průběh *tientas* se odehrává v tichosti, aby

¹³ Vybrané krávy, které mají předpoklady stát se chovným kusem. Před tím, než budou označené za krávy vhodné k reprodukci, musí splnit zkoušku *tienta*.

¹⁴ Doslovně „šikovnost“, „zkouška“, jež se velice podobá zápasu, kráva v ní musí prokázat svou odvahu a bojovnost, aby byla vhodná pro chov.

¹⁵ Pikador je jedním z hlavních aktérů koridy, který účinkuje v první části zápasu – *tercio (suerte) de varas*, viz níže v této kapitole.

mohli přihlízející bedlivě zkoumat, jak kráva reaguje na jednotlivé podněty a podle toho, jakým způsobem projevuje statečnost, vznešenost, divokost a další charakteristické rysy tohoto jedinečného plemena se pak rozhodne, zda bude kráva zařazena do chovného stáda. V případě, že zkouškou šikovnosti neprošla, bude prodána buď chovatelům z nižší kategorie, nebo poputuje na jatka. (Pedraza, 2008, s. 44-46).

Když jsou mladí býčci mezi jedním a druhým rokem věku, jsou stejně tak jako mladé krávy podrobeni zkoušce odvahy. (Kotrla, 2010, s. 25) Velice obdobnou záležitostí jako *tientas* je *acoso y deribo* pouze s tím rozdílem, že jde o prověřování býků určených na chov nebo mladých býčků, kteří budou zápasit v aréně¹⁶. Býk se nejprve prověřuje na volném prostranství tak, že ho dva jezdcí ozbrojení kopími na koních oddělí od zbytku stáda a pronásledují jej v plné rychlosti po výběhu. Mají za úkol se mu plést do cesty a provokovat ho kopími, až se jeden z jezdců zařadí do jeho těsné blízkosti a pomocí biče býka povalí na zem. Účelem dráždění býčka je opět průzkum jeho povahy. Býci jsou ohodnoceni a ti, co byli úspěšní v předchozím klání a získali tak dobrou známku, postupují do dalšího kola, které se přesunuje do cvičné arény. Nyní je průběh podobný jako u *tientas*. Pikador býka provokuje kopími, po jeho snažení nastupuje matador předvádějící figury s *muletou* a *capote*¹⁷. Býk, který projde úspěšně oběma částmi této procedury, se stává chovným samcem. Kromě býků vyříděných v *acoso y deribo* se mohou stát chovnými samci i býci, kteří předvedli v aréně mimořádnou statečnost a bojovnost. K této situaci ale dochází pouze tehdy, udělí-li prezident arény býkovi milost, čili *indulto*. (Pedraza, 2008, s. 45 - 47)

Ne všichni býci, kteří jsou chováni za účelem souboje v aréně, se jej skutečně dožijí. V některých případech putují rovnou na jatka, ale to pouze tehdy, když mají nějakou závažnou vadu. Každý eskort býka na jatka totiž znamená pro chovatele velkou finanční ztrátu. Býci musí splňovat celou řadu kritérií od správné stavby těla, po předepsanou hmotnost. Pokud nesplnili stanovené požadavky, nebo pakliže má býk nějaký defekt (nejčastěji poškozené rohy), stanou se nevyhovujícími pro zápasy první kategorie. Takto postižená zvířata jsou označována, v případě nespokojenosti s jejich výkonem při *tientě*, jako *desechos de tienta*, a v případě defektu, *desechos de cerrado*, a

¹⁶ Dnes se od procedury *acoso y deribo* upouští, a to především z důvodu rizika zranění býčka, což by znamenalo eskort zvířete na jatka a vysoké finanční ztráty pro chovatele.

¹⁷ Látkové pláštěnky, které využívá matador a jeho pomocníci při zápase.

dostávají se do arény dříve než ostatní býci. Účastní se jako tříletí *novilladas*¹⁸. (Pedraza, 2008, s. 50)

Poté, co je rozhodnuto o osudu býka, žije si spokojeně ve volné přírodě, ve společnosti ostatních arénních býků, až do doby, než dovrší věku v rozmezí tří až pěti let¹⁹, podle toho, k jakému druhu zápasů byl určen.²⁰ Arénní býci se neustávají a přebývají ve stádu s býky stejného věku. Důležité je, aby se za žádných okolností nedostali do blízkosti pěšího člověka, čemuž je uzpůsobována i péče v případě značení, odparazitování, nebo provádění jiných úkonů, kdy o býky pečují výhradně ošetřovatelé na koních. „*Pakliže by se býk rychle naučil orientovat v tom, co se okolo něj děje, došlo by také k degradaci koridy z estetického hlediska. Jakmile by rozeznal kus látky od člověka a začal by útočit místo ní na něj, vytratil by se „tanec se zvířetem“ a zůstaly by jen nepříliš pohledné úhybné manévry.*“ (Kotrla, 2010, s. 26) Ošetřovatelé musí být při své péči nesmírně šetrní, protože při jakémkoli poranění nebo poničení rohů, býk ztrácí na své hodnotě. Pokud je potřeba s býčky manipulovat, např. při přemísťování z pastvin do ohrady, jsou doprovázeni voły označovanými jako *cabestros*²¹, kteří jsou velmi klidní a mírní a svým chováním usnadňují farmářům práci a koordinaci ostatních zvířat (Los orígenes, bravura, trapío, [online]).

Arénní býk žije celý život na jednom místě, což má za následek, že je na svůj domov patřičně fixován. Na rozlehlých pastvinách si našel své oblíbené vůně a místa tzv. *querencias*, na nichž rád přebývá a cítí se pohodlně, bezpečně a sebejistě. Ve známém prostředí se pohybuje rychle, pokud se však ocitne v cizím prostředí, má tendence být obezřetnější, pomalejší s útočným postojem. A právě jeho fixaci na *querencias*, využívá i torero při koridě. (Pedraza, 2008, s. 43-44) Z praktického hlediska se jedná o nejdůležitější poznatek, kterého si musí *torero* při prvních minutách zápasu po vpuštění býka do arény všimnout. Pro každého torera je přímo esenciální vědět, kde se býkova *querencias* nachází. Znalost býkova oblíbeného místa je zásadní pro jeho

¹⁸ Druh býčích zápasů, v němž působí málo zkušených *toreros*, neboli *novilleros*, bojující s býčky do tří let.

¹⁹ Maximální věk, kdy se ještě býk může vpustit do arény, je šest let. Tato věková hranice má své logické opodstatnění. Jelikož je býk velice chytré a učenlivé zvíře, v průběhu svého života získává cenné zkušenosti, které pak dokáže hravě využít při zápase, což by pro *torera* mohlo představovat smrtelné nebezpečí. Ze stejného důvodu se také při jeho chovu nesmí dostat do blízkosti žádný pěší člověk.

²⁰ O jednotlivých druzích býčích zápasů se budu zmiňovat v podkapitole nazvané Rozdělení býčích zápasů.

²¹ Cabestros, vykastrování býci, kteří pomáhají jezdcům společně se psi nahánět stádo na lepší pastvu, nebo při realizaci různých procedur. Účastní se i encierros (druh zápasu viz níže), aby býky, kteří se oddělili od stáda, zase stmelil dohromady. (Pedraza, 2008, s. 50)

bezpečí. To určí pozorováním býkova chování. Pokud býk míří směrem k oblíbenému místu, běží plnou rychlostí, protože se v něm vzbudí nepřekonatelná touha dostat se co nejdříve na „své“ útočiště. Naopak pokud se vzdaluje od svého oblíbeného zákoutí, pohybuje se zdrženlivě a pokud možno co nejdéle setrvává na daném místě. Mohlo by se zdát, že ho toto místo přitahuje jako magnet. Každý býk má jiné zázemí a jeho oblíbená místa se často mění, avšak pro všechny býky je jedno společné - okolí vchodu do býčích stájí, to je místo magické, protože jim připomíná, odkud byli vyhnáni a navíc zde cítí své soupeřníky. Z toho důvodu se vždy zahazuje *suerte*²² *de varas* na protilehlém místě od stájí, aby mohlo zvíře prokázat svou odvahu. (Pedraza, 2008, s. 67)

Stejně tak jako lidé, hrají i býci v každém stádu nějakou roli. Své bojové vlastnosti si pěstují pouze v soubojích mezi sebou. Ačkoli se mohou zdát drsné až životu nebezpečné, většinou se obejdou bez větších poranění. Býci si tak upevňují své postavení ve stádu. Zákonitostí takového stáda je jeden dominantní býk (*mandón*), o jehož pozici je nebývalý zájem a je tedy středem útoků svých soupeřníků. Další postavou ve stádu je slabší býk (*maricón*), na kterém si ostatní býci uspokojují své sexuální choutky. Chovatel Álvaro Domecq spolu s dalšími ale popírá, že by toto chování mělo nějaký vliv na býka v aréně. (Pedraza, 2008, s. 50)

2.1.1 Vlastnosti arénního býka

Jak už bylo zmíněno, každý bojovný býk bez výjimky, musí splňovat celou řadu fyzických a charakterových vlastností a požadavků. Lidé, pohybující se v prostředí býčích zápasů, hovoří o *trapíu*. *Trapío*, je výraz, který se těžko překládá. Sami Španělé mají s interpretací tohoto výrazu problémy a české slovníky rovněž. Real Academia Española tento výraz doslova vykládá jako „*Buena planta y gallardía del toro de lidia*“, což by se dalo volně přeložit jako „dobrá stavba těla a ladnost arénního býka“. V knize Felipe Pedrazy (2008, s. 52) ale můžeme objevit ve výrazu *trapío* a původním překladu „plachtovní“ určitou symboliku spojenou s plachtami. Arénní býk by totiž měl oplývat velkolepostí a majestátností, stejně jako loď brázdící moře se spuštěnými plachtami. Výraz *trapío* tedy představuje souhrn vnějších znaků, které mj. zahrnují i reakce a postoj býka a jsou patrné na první pohled. Čili když se řekne, že má býk *trapío*,

²² Jakýkoli pohyb při koridě, jehož provedení se řídí určitými pravidly. (Hemingway, 1932, s. 267) *Suerte* ve španěltině kromě jiného znamená štěstí.

znamená to, že býk splňuje nezbytné fyzické požadavky na vzhled, ať už se jedná o velikost, váhu, výšku, postavení těla či jeho šířku. (Pedraza, 2008, s. 51 - 52) Při bližším prozkoumání býků a plemen býků lze vyzorovat, že každý se určitým způsobem od sebe odlišuje různými specifickými znaky a rysy, které charakterizují jednotlivé části těla tohoto bojovného plemene. Jednotlivci se od sebe mohou lišit délkou, šířkou nebo zakřivením krku či trupu, či zabarvením srsti a veškeré tyto rysy mají odborné pojmenování. Pro naše účely ale není třeba se těmito podrobnostmi zabývat, proto je dobré vést v patrnosti, že tyto charakteristiky existují.

Ačkoli je *trapío* jednou z nejdůležitějších podmínek pro existenci kvalitního arénního býka, mnohem důležitější je, jak se býk chová v aréně, protože od toho se odvíjí celý zbytek zápasu. Můžeme se setkat s býkem odvážným a bojovným, ale toho při dalším vpuštění do arény následuje bojácny kus hledající nevhodnější místo, kudy by utekl a zápas tak degradoval v nebetýčnou nudu. Chovatelé se po celá staletí snaží vychovat býky s jednotnými vlastnostmi a chováním, což má na jedné straně zjednodušit souboj torera při zápase v aréně, na druhou stranu to však způsobilo, že se zúžila různorodost a rozmanitost býků²³. Svět zápasů se rozdělil na dvě části. Fanoušci zápasů upřednostňují zuřivě nezkrotného býka, naopak *toreros* se přiklánějí k méně temperamentním býkům. Cíleně jsou proto vybíráni býci mírnější a poddajnější. Díky tomu zápasy nabraly velice umělecké a esteticky přitažlivé podoby, ale zároveň došlo k tomu, že se celý zápas přelévá do monotónní šedi, přináší méně napětí pro diváky a stává se pro fanoušky nudným a neatraktivním.²⁴ (Pedraza, 2008, s. 51 - 52)

Důležitým znakem, díky kterému můžeme hovořit o býku, jako o jedinci určenému pro koridu, je jeho zuřivost neboli výbušná reakce na osamělost v aréně. I tou se odlišuje od svého domestikovaného kolegy. Nepletme si ale zuřivost s lidskou vlastností běsnivé reakce ze zlosti. U arénních býků tato vlastnost vyvstává ze strachu a pocitu nebezpečí. Kromě zuřivosti, může býk projevovat ještě další charakteristické rysy, které hluboce ovlivňují průběh zápasu a celkové nadšení diváků. Naprosto

²³ V dnešní době se ve Španělsku chová pouze pět plemenných poddruhů arénních býků – Cabrera, Jijona, Navarra, Vazqueña a Vistahermosa. (Kotrla, 2010, s. 25)

²⁴ To, že upadá kvalita býků a jejich vlastností, ovlivňuje celý zápas. Je to dáno samozřejmě poptávkou po ovladatelnějších a krotčejších kusech, ale spekuluje se o celé řadě příčin, které mohou za úpadek arénních býků. Jedním z nich je příbuzenská plemenitba zvířat, která zapříčiňuje biologickou degeneraci kvality plemene. Dalším možným vysvětlením je nedostatečný průtok krve do mozku, nekvalitní krmivo, nebo nedostatečný výcvik býků. Může to být způsobeno také výběrem nekvalitních jalovic a býků na chov, které jsou zvoleny na základě poptávky *torerů* po mírných kusech. (Pedraza, 2008, s. 74)

esenciální, a dalo by se říci, až charakterovou vlastností, je statečnost. Jak už bylo zmíněno výše, ve Španělsku jsou arénní býci označováni jako „stateční býci“ a už toto označení je samo o sobě vypovídající. Tato vlastnost je nejčastěji prověřována v tzv. *tercio de varas*, kde se býkova odvaha určuje právě podle toho, zda opakovaně napadá koně, na němž sedí jezdec zabodávající do zvířete dlouhé kopí zakončené bodcem²⁵. Jeden z nejvýznamnějších chovatelů arénních býků, Juan Pedro Domecq říká: „Statečnost je schopnost bojovat až do své smrti.“ Proto je tato vlastnost velice kladně hodnocená a vyhledávaná. Kromě těchto kladných vlastností, se můžeme v aréně setkat i s býky krotkými, bojácnými, bez sebemenší touhy po souboji. Takoví jedinci útočí pouze v případě, že jsou opakovaně napadáni a drážděni. V průběhu zápasu se drží spíš poblíž bariér, co nejbližší ke vchodu do stájí. Projevované vlastnosti se ale mohou v průběhu zápasu měnit. (Pedraza, 2008, s. 64–67)

2.1.2 Chovné farmy - jejich vývoj a ekonomická situace

Specializovaný chov býků, tak jak ho známe dnes, prošel několika etapami vývoje a je plodem vytrvalé práce chovatelů po staletí. Podle profesora Antonia Luise Lopéze Martíneze existují dvě fáze vývoje chovu bojovných býků. První etapě dominovali příležitostní dodavatelé býků (přibližně od 15. století). V tomto stadiu vývoje se začal chovat dobytek v blízkosti míst, kde se konaly býčí zápasy. Ve druhé etapě došlo k provázání chovu plemenných býků s dalšími zvířaty na farmách a statcích, což probíhalo od konce 17. století a v průběhu celého 18. století. Uvedené rozmezí odpovídá období velkého rozkvětu býčích zápasů a s ním spojenému výraznému nárůstu výstavby býčích arén. Díky těmto okolnostem byla v tomto časovém horizontu zaznamenána zvýšená poptávka po arénních býcích, což zapříčinilo růst ceny zvířete, a tak se ze specializovaného chovu býků stala pro farmáře velice rentabilní činnost. Jedním z nejvýznamnějších hnacích motorů rozvoje chovu býků bylo odtržení tohoto odvětví od zemědělské činnosti. Vznikly samostatné statky, orientované pouze na chov arénních býků, které nesdílely žádnou činnost s dalšími zemědělskými útvary. Rozvoj železniční sítě ve 20. století zjednodušil přepravu býků a zapříčinil, že se chov býků nemusel geograficky rozšiřovat do míst, kde se konaly zápasy, ale zvířata byla

²⁵ *Puya*, nebo *vara* je dřevěné kopí, které se využívá v první části zápasu. Několik centimetrů za hrotem má umístěný kovový kroužek, který brání hlubšímu proniknutí. (Hemingway, 1932, s. 272)

převážena po železnici v boxech (viz níže). Býci pro koridu jsou proto chováni pouze ve třech provinciích (Sevilla, Madrid a Salamanca).²⁶ (Unanua, 2005, [online])

V knize *Iniciación a la corrida de toros* uvádí Felipe Pedraza, že v dnešní době chov těchto bojovných býků není veden za účelem ekonomického profitu. Nabízí se otázka: Proč kdysi tak rentabilní činnost, přestala být výdělečná? Mohla mít nějaký vliv ekonomická krize? Co drží chovatele u této činnosti?

Faktem je, že chov býků byl a je jedním z nejméně výdělečných sektorů zemědělství. To dosvědčuje i fakt, že býčí sektor představuje 1,5% HDP Španělska, což v přepočtu čítá na 2,5 miliard eur ročně. (Pérez, 2010, [online]) Stejně tak jako většina odvětví, i veškerá činnost zabývající se býčí problematikou, utrpěla díky finanční krizi, která měla globální charakter. Tuto situaci zapříčinila hypoteční krize v USA, jež se následně rozšířila do celého světa, Španělsko nevyjímaje. Spustila dominový efekt, díky němuž lidé začali šetřit, což se projevilo především na turismu, který je jednou z nejvíce postižených ekonomických oblastí ve Španělsku (spolu se stavebnictvím). Právě díky snížení počtu turistů a předpokladu, že právě turisté jsou nejpočetnější skupinou navštěvující býčí zápasy, jsou nejvíce zasaženi chovatelé býků. V roce 2009 došlo k markantnímu snížení počtu zápasů. U první kategorie (*corridas de toros, novilladas, rejones*) poklesl počet zápasů o 23% (1443 oproti 1877 v předchozím roce), nejvíc ale byla zasažena třetí kategorie o 93% méně z důvodu snížení dotací na zápasy. Tato situace zapříčinila přebytek býků (cca o více jak čtyři tisíce kusů dobytka).²⁷ (Pérez, 2010, [online])

Je pravda, že chov býků je finančně nejnáročnější činností v tomto sektoru. Náklady na jednoho býka po dobu jeho života se pohybují okolo 5000 eur za kus. Aby z chovu býků měl chovatel nějaký zisk, musel by prodat šest býků na jednu koridu za 30 000 eur, což v dnešní době dokáže jen málokterý. V případě, že je býk nebo kráva nevyhovující, putují na jatka a chovatel obdrží pouze mezi 320 a 420 eury za kus. Samotní chovatelé býků považují své živobytí za prodělečnou činnost, v lepším případě s nulovým výdělkem, a to především díky vysokým nákladům, které vyžaduje. To potvrzuje i veterinář profesor Ruiz Abad, který dodává, že dalšími faktory že dalšími

²⁶ Důležitost býčího sektoru v číslech: 1,5% HDP Španělska, v přepočtu 2,5 miliard eur ročně, 1 355 aktivních farem chovu arénního dobytka, 130 000 chovných krav, přímá zaměstnanost téměř 200 000 osob, celková zaměstnanost 3,7 milionů pracovních míst ročně, 380 stálých býčích arén, 2 950 příležitostných a asi 60 milionů lidí z 5 kontinentů, kteří ročně navštíví představení.

faktory nákladnosti chovu tohoto specializovaného druhu skotu je především velká náročnost na terén a s ním spojená potřeba vlastnit rozsáhlá území (1-6 ha na zvíře). Další nákladnou položkou je nutnost zaměstnávat v cyklu výchovy býků kvalifikované pracovní síly. Coby základní požadavek je vyžadována schopnost vynikající jízdy na koni, navíc oproti obdobným chovným zařízením si klade ještě vysoké nároky na počet zaměstnanců, který je až dvojnásobně převyšuje. Neméně finančně náročná jsou zařízení a mechanismy na manipulaci se zvířaty. Kromě vysokých nákladů se musí potýkat se spoustou nástrah v podobě různých nemocí jako je například nemoc šílených krav či nemoc modrých jazyků, která se projevuje zvýšenou teplotou, otoky sliznic a v posledním stádiu zmodráním jazyka. Obě nemoci se z jižní části Evropy rozšířily v roce 2006 do celé Evropy. (Unanua, 2005, [online]) Aby byli chovatelé schopni se udržet na trhu s arénními býky a nezkrachovali, jsou odkázáni na dotace. Pokud bychom položili kterémukoli chovateli otázku, proč vlastně i přes všechna rizika a nástrahy stále provozuje chovný ranč, většina by nejspíše odvětila, že to dělá z lásky ke svému milovanému řemeslu, pro zachování tradice, která se dědí po generace, a díky zodpovědnosti, již mají vůči býčím zápasům. Bez nich by se totiž nemohly uskutečnit.

3 Býčí slavnosti

3.1 Býčí arény

Místo, kde se bojuje s býky, se španělsky nazývá *plaza*²⁸, jelikož se zápasy původně pořádaly na návších vesnic a náměstích měst, jako například na Plaza de San Francisco v Seville, na Plaza Mayor v Madridu, na Plaza Corredera v Córdobě či na Plaza Mayor v Salamance. Tento způsob pořádání zápasů je v některých městech zachován dodnes a často jsou pro tuto příležitost využívány historické budovy, jako například v Chinchónu (Madrid) a Tembleque (Toledo). Další název pro místo, kde se utkávají býci s torery, se nazývá *coso*, z latinského *cursus*, jehož doslovný překlad by zněl „běh, dráha“, protože je to prostor, v němž běhají býci. (Pedraza, 2008, s. 89)

Mnohdy jsou býčí arény součástí zámků nebo opevnění jako ve Fregenal de la Sierra (Badajoz), Barcarrota (Badajoz) nebo Segura de la Sierra (Jaén). Písek, který se nachází v prostoru, kde se odehrávají souboje, slouží mimo období zápasů jako nádvoří. (Tamtéž) Kromě výše zmíněných variant býčích arén, existuje ještě jedna forma amfiteátru, která imituje arénu výstavbou budov do tvaru osmiúhelníků, ale na rozdíl od klasické arény funguje jako nepermanentní aréna a může proto sloužit i pro další účely. Takové stavby se nacházejí ve městech La Carolina (Jaén), Priego de Córdoba (Córdoba) nebo Archidona (Málaga). (Pedraza, 2008, s. 90)

Není asi také divu, že se býčí zápasy konají poblíž svatyní, kaplí a kostelů, jelikož jsou toreros velice věřící a před každým zápasem, v rámci zkoncentrování se, se jdou pomodlit na pár minut do kaple, jež je zpravidla umístěna v areálu arény. Jedna z nejstarších arén se nachází ve městě Béjar (Salamanca), poblíž svatyně Panny Marie z Castanaru, vystavěné roku 1711. (Pedraza, 2008, s. 89)

3.1.1 Typologie býčích arén

Býčí arény se podle platného ustanovení dělí na tři typy podle způsobu jejich využití. Nejčastěji se setkáváme ve městech s permanentními amfiteátry, tedy budovami, které byly postavené speciálně za účelem konání býčích zápasů a jsou koridou prioritně využívány. (Kotrla, 2010, s. 32) Tyto permanentní amfiteátry se ještě dále rozdělují na kolbiště první (Las Ventas v Madridu, Maestranza de Sevilla, Monumental de Barcelona, Valencia, Bilbao, San Sebastián, Zaragoza a Córdoba), druhé (Vistalegre v

²⁸ Překl. náměstí, náves.

Madridu), arény ve všech hlavních městech provincií (kromě Katalánska) a další např. v Linares, Gijón, Mérida, Cartagena, Figuersa, Jerez,...) a třetí kategorie. Jednotlivé kategorie arén se liší různými parametry, jako je například minimální váha býka nebo počet náhradních býků²⁹ (jsou stanoveni dva v první kategorii, jeden ve zbývajících). Toto správní rozdělení bylo všeobecně specifikované, ale vždy se kolem jeho klasifikace rozpoutávaly diskuze. Od nepaměti se vedly spory o tom, zda arény v Málaze a Pamploně přísluší do první nebo druhé kategorie, či naopak úsilí o zařazení kolbiště v Colmenar Viejo do druhé kategorie. Stejně úsilí by mohla vynakládat i města, kde se slaví důležité svátky a slavnosti jako Calahorra, Talavera, Pozoblanco, San Sebastián de los Reyes nebo Tarazona. (Pedraza, 2008, s. 95-96)

Kromě permanentních arén, jsou k dispozici i nepermanentní arény, jejichž účel sice není zaměřený primárně na býčí zápasy, ale v případě potřeby je pro tento záměr možné uzpůsobit. (Kotrla, 2010, s. 32-33)

Jako poslední jsou přenosné arény, které se skládají z dřevěných nebo kovových dílů, které je možné jednoduše převést nebo rozložit. (Kotrla, 2010, s. 32-33)

3.1.2 Struktura býčích arén

Nyní se budeme zabývat permanentním typem býčích arén, protože jsou na území Španělska nejvíce zastoupené a kromě toho jsou určeny pouze pro účely býčích zápasů, na což jsou patřičně uzpůsobené. Každá býčí aréna se dá rozdělit na tři různé prostory. Prostor určený pro zápas, pro diváky a pro další účastníky a pomocníky zápasu. Prostor určený pro souboj s býkem je kruhového půdorysu s průměrem mezi 45 – 60 m, ohraničený hrazením tzv. *banderrou*, před níž leží bariéry (*burladeros*), které chrání účastníky zápasu před útoky býka. Písek v aréně je rozdělen do několika koridorů, z nichž nejbližší hrazení se jmenuje *tablas*, dále do středu pokračuje *tercio*, pak následují *medios* a střed vyplňuje *plantillo*. (Pedraza, 2008, s. 91-94)

Jak už bylo zmíněno výše, je prostor, v němž se bojuje s býky ohraničený dřevěným hrazením dosahujícím výšky 160 cm s typickým červeným nátěrem. V tomto hrazení jsou brány, které vedou do stájí s býky (*puerta de toriles*), do stájí s koňmi (*puerta de cuadrillas*), na jatka (*puerta de arrastre*) a rovněž se v něm nachází hlavní brána (*puerta grande*). (Pedraza, 2008, s. 91-94)

²⁹ Náhradní býci musí být přítomni při každém zápasu v případě, že by byl ten původní nějak zraněn, nebo měl jiný defekt, pro který by ho veterinář při vyšetření před zápasem vyloučil

Prostor mezi hrazením a zdí, která odděluje bojiště od diváků, je vyplněný uličkou *callejón*, což je místo sloužící jako útočiště před útoky býka a zároveň se v ní soustřeďují pomocníci torera, který zrovna nebojuje, jako je matadorova pravá ruka mozo de espada, arénní zřízenci *monosabios* nebo osoby, které mají na starost úpravu písku (*areneros*). Lidem, kteří se nepodílí na představení, je zakázáno pobývat v této uličce, a to nejen z důvodu znesnadňování práce účastníků, ale také z důvodu značného rizika, které představují útoky býků. Za hrazením jsou umístěná útočiště *burladeros*, která slouží k ochraně zápasníků, veterinářů nebo lékařů. V některých býčích arénách např. v Rondě, neexistuje *callejón*, a proto se matadorovi pomocníci ukrývají v *burladeros*. (Pedraza, 2008, s. 91-94)

Hlediště s diváky je od *callejónu* odděleno zdí vysokou nejméně 220 cm. Řada, která se nachází nejbliže, se nazývá *barrera* a za ní následující *contrabarrera*. Poté pokračuje hlediště s vchody a branami, které umožňují vstup veřejnosti. Ve velkých arénách jsou i místa, která jsou zastřešená a diváci zápas pozorují z vyvýšených hledišť, nižší hlediště se nazývají *gradas*, ty ve druhém patře *andanadas*. Hlediště je rozděleno na několik částí. V každé této části se jmenuje první řada *delantera* a poslední *tabloncillo*. Kromě rozdělení hlediště podle vzdálenosti od centra dění, je aréna rozdělena ještě na část sedadel na slunci (*sol*), v polostínu (*sol y sombra*) a ve stínu (*sombra*), podle toho, jak moc se chce divák vystavovat slunci. Vzhledem k tomu, že jsou koridy pořádány v létě, vstup na místo situované ve stínu je nejdražší a nejvyhledávanější, navíc je ve stínu lepší viditelnost, jelikož slunce neoslňuje přihlížející. Další výhodou těchto míst je fakt, že se zápas odehrává hlavně před sedadly ve stínu. (Pedraza, 2008, s. 91-94)

3.2 Druhy býčích zápasů

Hovoříme-li o býčích zápasech, téměř každému se vybaví tradiční verze zápasů, tedy klasická *corrida de toros*, kde se utkají tři matadoři s šesti býky ve stáří mezi čtyřmi a šesti lety. Ve skutečnosti ale existuje široká škála zápasů, která se vyvíjela po staletí a platí u nich přísná pravidla provádění. Španělský profesor literatury Felipe B. Pedraza ve svém díle *Iniciación a la fiesta de los toros* (Pedraza, 2008, s. 103–109), rozděluje tuto netradiční španělskou zábavu na dvě hlavní skupiny. Slavnosti, v nichž vystupují profesionální matadoři (*festejos profesionales*) a slavnosti, které jsou určeny pro širokou veřejnost (*festejos públicos*). Na rozdíl od Pedrazova dělení, platné ustanovení 183/2008 z 11. listopadu rozděluje býčí zápasy na představení, ve kterých je součástí boje usmrcení býků a na zápasy, kde souboj nevede ke smrti zvířete. (Tipos de espectáculos taurinos, 2008, [online])

Býčí sezóna začíná v březnu a končí většinou v říjnu, trvá tedy zhruba šest měsíců. (Pedraza, 2008, s. 223) Býčí zápasy mají ve španělské kultuře staletou tradici, a tak není divu, že se s nimi můžeme setkat při každé větší slavnosti ať už na vesnicích, nebo ve velkoměstech. „*Pokud mají jakékoli slavnosti spojitost s býky, označují se jako fiesta taurina. Většinou jsou spojeny s křesťanskými svátky a lokálními tradicemi připadajícími na konkrétní data. Nejvýznamnější a nejtradičnější jsou slavnosti, které se shodují s termíny státních církevních svátků a původně místních výročních trhů a poutí, zvané ferias.*“ (Kotrla, 2010, s. 26)

V průběhu staletí došlo u zápasů prováděných profesionály k řadě změn, a to především v počtu býků, se kterými se mělo za jedno představení bojovat. Ve srovnání s dnešními počty se jednalo i o dvojnásobek a v některých případech bylo za jedno představení usmrceno i osmnáct kusů dobytka. To se ale v první třetině 18. století změnilo na osm až šest kusů za zápas. Později byl stanoven maximální počet býků na jedno představení, na současný počet šesti býků a už mezi lety 1860 – 1870 byla vydána pravidla, která jsou platná dodnes. A sice, že na každého torera připadají dva býci, což se osvědčilo především díky rozmanitosti, kterou takto uspořádaný zápas skýtá. (Pedraza, 2008, s. 108-109) Níže se budeme zabývat jednotlivými typy profesionálních býčích zápasů, podle dělení Felipe Pedrazy. Pro zachování přehlednosti budou jednotlivé zápasy popsány v následujících odstavcích.

3.2.1 Festejos profesionales

3.2.1.1 Corrida de toros

Jak již bylo zmíněno výše, jedná se o nejznámější formu býčích zápasů. Hlavními aktéry jsou profesionální matadoři, kteří už prošli slavnostním zápasem tzv. *alternativou*³⁰. Tento druh zápasu se skládá ze tří částí zvaných *tercios* (*tercio de varas*, *tercio de banderillas* a *tercio de muerte*) a dvou *suertes* (*suerte de capote* a *suerte de muleta*). *Toreros* se před každým zápasem oblékají do *traje de luces*³¹, což je typický kostým, bohatě zdobený flitry a prošívány zlatými nebo stříbrnými nitěmi, vyznačující se precizním zpracováním.

Existuje ještě zvláštní druh *corridy de toros*, která se liší od té původní tím, že jsou *toreros* oblékáni místo *traje de luces* do speciálních kostýmů, které proslavil populární malíř býčích zápasů Francisco de Goya. Při těchto speciálních slavnostech je třeba dodržovat, na rozdíl od klasické koridy, pouze povinnost obléci se v tehdejšímu stylu a to platí pro veškerý personál, který se podílí na průběhu zápasu. (Espectáculos taurinos, [online])

3.2.1.2 Novillada sin picadores

Jedná se o druh zápasu, ve kterém se *novillero* utkává s *novillem*, býčkem ve věku mezi dvěma a třemi lety, a to především proto, že nemá takové zkušenosti, sílu ani velikost jako býci, kteří bojují v klasické koridě. Každý zápasník si projde za svou kariéru několika fázemi a postupně směřuje na další úroveň. V tomto případě jde o jakýsi předstupeň *corridy de toros*, o začátečnickou verzi zápasu, při němž se má méně zkušený *torero* zdokonalit v souboji, aby později mohl zápasit s většími býky. V zápase není zahrnuta *suerte de varas*³². Dříve byl název *novillada* používán pro označení zápasů nižší kategorie, ale od roku 1880 se tento pojem začal užívat ve významu zápasů s býky, kteří ještě nedovršili věku čtyř let a navzdory tomu se účastnili klasických korid. *Toreros* musí před vstupem do arény splnit několik požadavků. Musí být žákem tauromachické³³ školy minimálně po dobu jednoho roku, musí být členem asociace

³⁰ Viz podkapitola Aktéři koridy, Matador

³¹ Překl. Oblek světél, více v podkapitole Traje de luces

³² První dějství klasického zápasu, v němž nekorespondují pikadoři, kteří pobízejí býka pomocí kopí, které mu zabodávají do svalů na krku.

³³ Odvozené od slova tauromachie (španělsky tauromaquia), což podle slovníku cizích slov přeloženo jako býčí zápasy, je hodně omezená definice, protože ve skutečnosti pojímá vše, co si představíme pod býčím světem od chovatelů býků, po druhy zápasu až třeba po aktéry. (Kotrla, 2010, s. 11-12)

profesionálních matadorů a musí být zastoupen osobou, která se zaručí za přípravu a znalosti zápasníka. (Espectáculos taurinos, [online])

3.2.1.3 Novillada con picadores

Poté, co se matadoři účastní *novilladas sin picadores*, mohou začít zápasit i s pikadory, kteří mají za úkol býky rozdráždit a kopími otestovat jejich statečnost. V tomto druhu zápasu se utkávají *toreros* s býky ve věku od tří do čtyř let. Platná nařízení uvádějí výjimku, která umožňuje býkům označeným jako *desechos de tienta* zúčastnit se *novillád* obou typů. (Espectáculos taurinos, [online]) To neplatí pro zvířata, která v důsledku soubojů přišla o oko, ta jdou přímo na jatka. Zvířata, která jsou určena jako *desecho de tienta*, musí být viditelně označena na tabulích určujících původ a stáří býků. Pro býky, pro něž platí tato výjimka, je stanoveno další opatření omezující hmotnost zvířete, které se u arén první kategorie pohybuje do maximálně 540 kg, u arén druhé kategorie je to do 515 kg a u třetí kategorie 270 kg jateční váhy. (Noticias jurídicas, [online])

3.2.1.4 Rejoneo

Zápas probíhající v sedle koně je velice oblíbeným typem býčích soubojů. Má stejný průběh jako *corrida de toros* a řídí se identickými pravidly, přičemž průběh jednotlivých částí souboje je upravený právě pro přítomnost koně. Jedná se o představení, v němž mohou zápasit jak býci standardní velikosti, tak i mladí býčci *novillos*. Podle platného ustanovení je možné býkům zapilovávat rohy, což *rejoneadores*³⁴, hojně využívají. Každý *rejoneador* je velice zdatný jezdec, předvádějící publiku na svém koni esteticky velmi vybrané obraty a piruety. Koně, určené pro *rejoneo*, prochází speciálním výcvikem už od útlých let, a za tímto účelem existuje ve Španělsku malé množství farem, kde se chovají. Aby se mohli zápasníci stát *rejoneadory*, musí postoupit *alternativu* se zasvěceným *rejoneadorem*, další jejich povinností je zúčastnit se minimálně dvaceti zápasů s mladými býčky a splnit alespoň jednu ze tří podmínek uvedených u *novillada sin picadores*. Zapilování rohů je ostře kritizováno ochránci zvířat, protože má býk zhoršené podmínky souboje, jelikož tak ztrácí schopnost orientace. Rohy jsou pro něj stejně důležité, jako fousky u jiných zvířat (kočka, potkan, pes). Na druhou stranu jejich zapilování podstatně zmírňuje riziko vážného zranění koní. (Espectáculos taurinos, [online])

³⁴ *Toreros* na koních.

3.2.1.5 Festejos mixtos

Jde o kombinaci některého z výše zmíněných druhů, každý z nich se řídí vlastními specifickými pravidly. (Espectáculos taurinos, [online])

3.2.1.6 Festivales

Benefiční představení zorganizované za účelem pomoci potřebným institucím nebo jedincům, v nichž se častokrát sejdou zvučná jména, aby podpořila dobrou věc nebo vlastní kolbiště. Při festivalech vystupují býci s upilovanými rohy. Festivaly se řídí podle stejných předpisů, jako výše zmíněné druhy soubojů. Při jednom představení je možné zápasit s býky různého stáří a velikosti a stejně tak jako je tomu u *festejos mixtos*, je možné kombinovat různé druhy zápasů. Matadoři i členové *cuadrilly*³⁵ tentokrát nesmí být oblečeni do *traje de luces*, ale jejich garderoba se pro tuto příležitost skládá z jednoduchého venkovského oděvu *traje corto de paseo*, který je oproti zdobenému stylu *traje de luces* mnohem skromnější, ovšem podobného střihu. Poznáme ho podle bílé košile s klopami, klobouku s úzkou krepou, kazajky s vestou, také díky v pase uvázanému šátku působícímu jako pásek, kalhot s třásněmi, kamaší a bot. Ve srovnání s tradičním oděvem, jsou barvy nevýrazné, nejvíce převažuje hnědá a zelená, popř. černá. (Arjona, 2001, [online]) Oděv byl dříve využíván při venkovských *faenách*³⁶ a různých dalších venkovských slavnostech, jako jsou nejrůznější trhy, poutě nebo výstavy dobytka. Nejhojněji se do *traje corto* oblékají chovatelé arénních býků.

3.2.2 Festejos populares

Nyní přejdeme na představení, ve kterých figuruje převážně širší veřejnost a jejichž cílem není usmrcení býka. Tyto druhy představení byly velice oblíbené hlavně v minulosti, v předválečném období, a to především z důvodu početného zastoupení venkovské společnosti. V poválečném období značně strádaly, a to kvůli postupujícímu procesu urbanizace. Rovněž politická represe nepřispěla k šíření těchto oblíbených představení. Nástup demokracie znamenal pro tuto lidovou zábavu velký přínos. Lidé naklonění býčím zápasům se ale shodují v tom, že tento způsob zábavy častokrát nevrhá dobré světlo na býčí svět jak z důvodu špatného zacházení se zvířaty, tak rovněž i

³⁵ Matadorova skupina pomocníků skládající se z tří banderillerů, dvou pikadorů a moza de espada. Podrobnosti viz podkapitola Aktéři.

³⁶ Souhrn všech akcí matadora s muletou v závěrečné třetině zápasu, v tomto významu spíš *faena de campo* tedy jakýkoli úkon spojený s chovem býků (Hemingway 1932, s. 245)

díky četným zraněním a úmrtím laických aktérů, kteří si často za své neštěstí mohou sami díky množství požitého alkoholu. V mnoha případech, jako tomu nezdávka bývá u *encierros* v Pamploně, turisté lačníci po adrenalinovém zážitku přecení své síly a platí pak za své neuvážené činy vysokou cenu.

3.2.2.1 Becerradas

Jedná se o představení, ve kterém bojují býčci nepřesahující stáří dvou let. Toto věkové omezení má své opodstatnění především proto, že se jedná o zápas, kde se s býky střetávají kromě profesionálních matadorů také amatéři, fanoušci a studenti tauromachických škol, kteří by mohli být vážně ohroženi v případě, že by proti nim vystupovali býci standardních proporcí. Pravidlo ale zní, že vždy musí vystupovat matador, který už prošel *alternativa*, *novillero*, který se podílel na *novilladě s pikadory* a *banderillero*³⁷, jenž účinkoval přinejmenším ve dvaceti zápasech. Pokud by byl býk obzvláště nebezpečný a útočný, je možné mu podle platných ustanovení zapilovat rohy, nebo mu na ně umístit dřevěné koule. (Espectáculos taurinos, [online])

3.2.2.2 Encierros

Jsou jedním z nejznámějších býčích představení vůbec. Nejproslulejší *encierros*, tedy běhy před býky, se konají v Pamploně, kde každou minutu odpočítávají čas zbývající do začátku oslav na počest svatého Fermína, aby se zde, jako každý rok, mohly nahnout davy diváků i běžců oděných v bílém tričku s červeným šátkem kolem pasu a druhým v ruce. Tento zvyk vznikl jednoduše z potřeby přemístit býky z ohrady na okraji města do arény, kde se měla později odpoledne uskutečnit *corrida de toros* s profesionálními zápasníky. Uvnitř zátaras je vypuštěno šest býků, kteří jsou doprovázeni *cabestros*. Často se totiž stává, že se při střetu oddělí několik býků od stáda a ti pak zmateně pobíhají v uličkách a hledají správnou cestu. Od toho tu jsou i další býci, kteří jsou vypuštěni později a mají za úkol svést do amfiteátru roztroušené kusy. *Encierros* se konají po celém Španělsku, avšak nejvíce populární jsou v Pamploně, San Sebastiánu de los Reyes nebo Cuéllaru. *Encierros* nejvíce proslavil romanopisec popularizující ve svém díle fenomén býčích zápasů, Ernest Hemingway, který je detailně popisuje v díle *Fiesta*.³⁸ (Pedraza, 2008, s. 106)

³⁷ *Torero*, který účinkuje ve druhém dějství klasické koridy, *tercio de banderillas*.

³⁸ Americký spisovatel a držitel Nobelovy ceny za literaturu, Ernest Hemingway, napsal celou řadu knih s býčí tematikou. Nejznámější z nich jsou *Fiesta* (1926) a *Smrt odpoledne* (1932).

3.2.2.3 Capeas

Druh zápasu, který je pořádán pro nadšence zápasů tzv. *aficionados*. V aréně jsou přítomny mladé krávy, které jsou při tomto představení provokovány dobrovolníky, a musí prokázat svou obratnost a mrštnost. Kromě krav se mohou účastnit *capeas* také býci libovolného věku od mladých nezkušených býčků, po zkušené letité býky. Často následují *capeas* hned po *encierru*, poté co jsou arénní býci uzavřeni ve stájích. (Pedraza, 2008, s. 31) Většinou se *capeas* řídí nepsanými pravidly, ale existují i místa, kde je představení prováděno zcela neorganizovaně. Tak vznikly další formy amatérských zápasů jako třeba *toro embolado*³⁹ nebo *toro del aguardiente*⁴⁰ (Espectáculos taurinos, [online]) Existují ještě další podoby amatérských zápasů pro širokou veřejnost, jako je Toro de la Vega, či Toro de San Juan, společností kritizované pro jejich barbarské usmrcování býků. V prvním případě je býk kopími poháněn na otevřenou louku, kde je pak pěším zápasníkem usmrcen. Ve druhém se jedná o hon za býkem, do něhož účastníci zapichují nejrůznější ostré předměty jako, jsou nůžky, šipky nebo nože, dokud nepadne. (Kotrla, 2010, s. 30)

3.2.2.4 Toreo cómico

Paroduje klasickou podobu *corridy de toros*, stejně tak je oblíbené i v podobě na koních, v rolích torerů se často objevují liliputi. Ustanovení říkají, že se komických zápasů nesmí účastnit býci starší dvou let a stejně tak jako všechny amatérské podoby představení i zde je kategoricky zakázané usmrcení býka, nebo byť jen zranění zvířete. (Espectáculos taurinos, [online])

³⁹ Býk, na jehož rozích jsou umístěny hořící koule většinou z vosku, který je vypuštěný do ulice, má za úkol se poprat s odvážlivci, kteří se mu postaví do cesty. (Pedraza, 2008, s. 31)

⁴⁰ Spočívá ve vypuštění býka do arény, kde už na něj netrpělivě čekají amatérští odvážlivci, kteří ho dráždí a tahají za provaz, který má přivázaný k jednomu rohu. Úkolem účastníků je, aby se vyhýbali býčím rohům a nebyli zraněni.

3.3 Aktéři koridy

Doposud jsme se zabývali pouze hlavními aktéry koridy, ale pravdou je, že za správným chodem celého představení stojí celá řada dalších účastníků. Proto se nyní přesuňme k přiblížení náplně práce každého z nich.

3.3.1 Empresario

Aby se zápas vůbec mohl uskutečnit, je třeba, aby se nějaká osoba ujala financování a organizace zápasů. Často má tuto činnost na starost soukromý podnikatel čili *empresario*, který na sebe bere rizika s tím spojená. *Empresario* není vždy majitel arény, jelikož jsou často tyto objekty ve vlastnictví města či různých organizací. Má na starosti širokou škálu povinností od pronájmu amfiteátru, přes koupi dobytka, až po zprostředkování smlouvy s matadory. Organizátor koridy může uzavřít smlouvu s torerem pouze pro jeden konkrétní zápas, ale není výjimkou, že s matadorem uzavře smlouvu na určitý počet zápasů v dané sezóně. Takto jednajícímu *empresariovi* se říká *exclusivista*. Nebývá výjimkou, že si matadoři určují podmínky, s býky z jakého ranče budou bojovat, nebo s jakým matadorem naopak nechtějí spolupracovat při zápase (aby náhodou nepošlapali svůj vlastní lesk a slávu). (Pedraza, 2008, s. 112-114)

3.3.2 Prezident koridy

Bezpochyby nejdůležitější osobou, která má na starost nejen hladký průběh zápasu, je *prezident koridy*. Bývá jím starosta města, v němž se zápas koná, ale často i jiná významná úřední osobnost. Ačkoli se to nezdá, pravomoci prezidenta koridy zasahují daleko před slavnostní zahájení souboje a přesahují jejich zakončení. Účastní se rozlosování torerů, prohlídek zvířat, usměrňují případné spory mezi jednotlivými stranami jako kupř. torery, chovateli býků a dalšími, nebo rozhodují o osudu býků. Prezident koridy má na starost ještě další záležitost, a sice má pravomoc dorozumívat se s torery a personálem pomocí různobarevných šátků. Proto je třeba vysvětlit si, při jaké příležitosti se používá která barva. Bílým šátkem zahajuje prezident začátek koridy, vpuštění býků, střídání jednotlivých částí nebo jím mává pro výstrahu. Zelený šátek signalizuje návrat raněného nebo vadného býka do stájí. Naopak vlající červený šátek znamená, že budou do býka zabodávány černé banderilly, které jsou delší než klasické barevné a mají za úkol způsobit býku větší bolest. Modrým kapesníkem zamává prezident v případě, že se jednalo o nadprůměrný, velice zdařilý zápas a symbolizuje matadorovi, že po usmrcení býka má právo obejít ještě jedno čestné kolo okolo celé

arény za potlesku publika. Vůbec nejvyšší ocenění může získat býk, díky němuž prezident vztyčí oranžový šátek. Ten symbolizuje návrat býka do stájí, jelikož projevil mimořádnou statečnost v průběhu celého zápasu a splňoval požadavky na krásu a *trapío*. Později bude navrácen zpět na chovnou farmu, aby byl využit jeho genetický fond. (La corrida, [online])

3.3.3 Personál arény

Nyní přejdeme k samotnému personálu arény, ten formuje promyšlený systém, kde každý má přesně určené své místo.

3.3.3.1 Alguacillos

Jako nezasvěcení diváci, se při zápase nejprve setkáme s *alguacillos*, což jsou prostředníci mezi prezidentem koridy, od něhož obdrží klíče od stájí, které pak předají kompetentním osobám a stojí v čele *paseillo*⁴¹. Jejich nejhlavnějším úkolem je předávat požadavky a rozkazy mezi prezidentem a torery. (La corrida, [online])

3.3.3.2 Chulo de chiqueros

Nebo také *torilero*, je pověřený staráním se o stáje a vypouštěním býků do arény. (La corrida, [online])

3.3.3.3 Monosabios

Jedná se o pomocníky pikadorů, a protože i pikadoři se objevují pouze v prvním „terciu“ zápasu, vykytují se v první části i oni. Jejich hlavním úkolem je poskytovat pomocnou ruku při nasedání pikadorů na koně a mají je za úkol bránit sami ozbrojeni pouze kopím. (La corrida, [online])

3.3.3.4 Mulilleros

Dalšími nemálo důležitými účastníky podílejícími se na správném chodu zápasu jsou *mulilleros*, neboli muži, kteří odtahují mrtvé býky z arény pomocí spřežení arénních mul. (La corrida, [online])

⁴¹ Slavnostní zahajovací nástup před zápasem.

3.3.3.5 Puntilleros

Rovněž *cachetero*⁴², má za úkol dokončit býkovo utrpení a dát mu poslední ránu, aby tak dokončil to, co započal *matador de toros*. Tuto funkci může zastávat i kterýkoli z *banderillerů*. (La corrida, [online])

3.3.3.6 Areneros

Při zápase nezbytně potřebnými jsou *areneros* (od slova *arena* čili písek), tedy ti, kteří se starají o čistotu písku v amfiteátru a dbají na to, aby na něm nezůstala krev nebo jiné nečistoty jako kupř. zvířecí exkrementy. (La corrida, [online])

3.3.4 Cuadrilla

Když jsme probrali jednotlivé pomocníky přispívající ke správnému chodu arény, je třeba se pozastavit nad těmi nejdůležitějšími, bez kterých by se nemohl zápas uskutečnit. Torerova *cuadrilla*, neboli seskupení matadorových pomocníků sestávající ze dvou *picadores* (česky pikadoři), tří *banderillerů*, *moza de espada*, který je pravou rukou zápasníka a samotného *matadora*.⁴³ *Cuadrilla* v podobě, jakou ji známe dnes, vznikla v polovině 18. století a její založení a hierarchie je připisována Juanu Romerovi, vnukovi významného torera, který se podílel na vzniku moderní koridy. Faktem je, že ne vždy bylo uspořádání a význam jednotlivých členů *cuadrilly* stejné, jako je tomu dnes. Dříve se totiž pikadoři těšili většímu věhlasu. Jejich postavení v *cuadrille* ale nahradil první ze tří *banderillerů*. (La corrida, [online])

3.3.4.1 Pikadoři

V dějinách moderní koridy byli známí spíše pod názvem *varilangueros*⁴⁴. V průběhu 19. století nahradili dlouhé kopí za krátké a proměnili se do podoby, jakou známe dnes. Vystupují v první třetině zápasu, *suerte de varas*. Pracují na příkaz *matadora*, a proto je nesmyslné kritizovat je za krutost nebo naopak mírnost při jejich vystupování. (La corrida, [online])

Při každém zápase připadá na jednoho býka jeden pikador, což znamená, že při klasickém utkání jsou přítomni dva pikadoři, ale naopak při zápase, kde bojuje pouze jeden samostatný *matador*, by při této logice mělo vystupovat šest pikadorů. To je

⁴² Odvozené od slova *cachete* čili řeznický nůž.

⁴³ U koridy, v níž bojují pouze dva *matadoři*, sestává *cuadrilla* ze tří pikadorů a čtyř *banderillerů*. Pokud bojuje samotný *torero* proti šesti býkům (*torero solitario*) je doprovázen dvěma kompletně sestavenými *cuadrillami* a navíc ještě jeho vlastní, s níž většinou bojuje.

⁴⁴ Pokud tento složený výraz rozebereme, vychází nám dvouslovné odvození „vara“ „larga“, v češtině znamenající dlouhé kopí.

počet, který byl vyžadovaný v dřívějších dobách koridy, kdy koně nenosili *peto*⁴⁵ a nebyli tak dostatečně chráněni před býčími rohy. Podle autora knihy *Iniciación a la fiesta de los toros*, Felipe Pedraza, je ale v důsledku četných opatření na ochranu koní v dnešní době zbytečné, aby se zápasů účastnilo tak velké množství pikadorů, (Pedraza, 2008, s. 117) a to především z důvodu jisté neekonomičnosti tohoto opatření. Jak jistě víme, mzdy jednotlivých účastníků, zabírají spolu s náklady na nákup arénních zvířat, velké procento nákladů na zápas.

Jak už bylo zmíněno výše, s vývojem koridy se i koně dočkali ochranných opatření. Tím se stalo *peto*, které ale nebylo odjakživa nezbytnou součástí výbavy každého pikadora. Do roku 1928 nebylo povinné, aby byli koně pikadorů nějak zvláště chráněni, a v amfiteátru tak docházelo ke zbytečným jatcům v přímém přenosu. Ač to dnes může znít barbarsky, dříve se právě počtem zabitých koní v aréně měřila statečnost býka. V osudném roce 1928 se objevila první podoba *peta*, která zakrývala pouze půlku boku koně dosahující po jeho hrudník. V dalších letech se brnění postupně rozšiřovalo, až byl kůň kompletně pokrytý. V roce 1992 bylo třeba udělat ještě poslední úpravy, a sice chrániče předních nohou a hrudíku koně, které se nyní nacházejí pod původním „krunýřem“. Takto zajištěnému zvířeti je poskytnuta maximální ochrana před nebezpečnými býčími rohy. (Pedraza, 2008, s. 143)

Stejně tak jako býci, jsou i arénní koně podrobeni veterinární zkoušce. V arénách první kategorie smí vystupovat pouze kusy o hmotnosti mezi 500 – 650 kg a zpravidla bývají v majetku arény. Kromě *peta* jsou v povinné výbavě každého koně i klapky na oči a před zápasem se jim zacpávají uši kusy látky. Pikadoři jsou od ostatních *torerů* lehce rozeznatelní, nosí jednoduše střižený oblek béžové barvy, jezdecké kalhoty a plochý klobouk s širokou křemou. (Kotrla, 2010, s. 36)

3.3.4.2 Peones nebo banderilleros

Jsou podřízenými pomocníky matadora pohybující se po aréně pěšky. Mají za úkol přijímat a plnit jeho rozkazy. Nejčastěji se *cuadrilla* skládá ze tří *banderillerů*, kteří se liší jak výší mzdy, tak příkazy, které mají plnit. V *cuadrille* existují dvě skupiny *banderillerů*, jeden tzv. *tercero* (třetí) zastává spíše pomocnou roli. Zabodává jeden pár

⁴⁵ Doslovně přeloženo jako krunýř, velká žíněnka přehozená přes zvíře, vyrobená z celtoviny, vyplněná vlnou a zpevněná kůží, nesmí vážit více než 300kg. Jedná se o vysoce odolný materiál, díky dnešním technologiím tak pevný, že vydrží i ty nejtvrďší nárazy od ostrých býčích rohů a býkem napadený kůň přežije útok bez větší újmy.

banderill do každého býka a chrání pikadora, který zrovna neúčinkuje. Podílí se zpravidla na méně nebezpečných činnostech, spolupracuje se svými kolegy a dává býkovi poslední ránu, tedy jak bylo zmíněno výše, plní funkci coby *puntillero*. Zbývá dva *banderilleros* zastávají funkci matadora, a to tak, že s býkem provádí figury a bojují proti němu. Každý z nich zapichuje býkovi do zad dva páry *banderil*⁴⁶, nazývají se také *peones de brega*. Jejich funkce přináší zápasu zásadní význam, jelikož mají za úkol býkovi opravit vady v reagování, zmírnit jeho útočné výpady a připravit ho matadorovi na další části zápasu. Z těchto dvou zkušenějších *banderillerů*, představuje jeden pro matadora poradce v obtížných situacích, vznikajících při rozvíjejícím se souboji a zastupuje jej v případě potřeby. Je proto označován jako *peón de confianza*. (Pedraza, 2008, s. 116)

3.3.4.3 Mozo de espadas

Ačkoli nezápasí, je *mozo de espadas*, čili ve volném překladu „nosič meče“, doslova pravou rukou matadora. Jeho hlavními povinnostmi je starat se o jeho oblečení, pomáhat matadorovi při oblékání a svlékání, což je doprovázeno zvláštním rituálem. Pokud je začínající matador nezkušený, radí mu *mozo de espadas*, jak si v daných situacích počínat a díky jejich vzájemné blízkosti s ním prožívá všechna selhání i úspěchy. *Mozo de espadas* může mít i svého pomocníka (*el ayuda*), a to v případě, že si ho může matador finančně dovolit. Oba tito pověřenci mají za úkol usnadnit průběh jednotlivých částí zápasu tím, že připravují včas nezbytné předměty pro souboj, jako jsou *capote*, *muleta*, nebo meče. (Moral, 2010, s. 72-74), (La corrida, [online])

3.3.5 Matador

Hlavním aktérem zápasu je už několikrát zmiňovaný matador, nebo přesněji *matador de toros*⁴⁷. Je ústřední postavou zápasu, v jehož průběhu rozdává rozkazy své *cuadrille*. Aby se mohl stát nováček *matadorem de toros*, musí získat dostatek zkušeností při *novilladách* a následně „*tomar alternativa*“, tedy složit inaugurační zkoušku *alternativa*⁴⁸ (Pedraza, 2008, s. 115) Při tomto slavnostním obřadě se novic utká vůbec

⁴⁶ Do jednoho býka zapichují banderily pokaždé jen dva toreros.

⁴⁷ V tomto smyslu je trochu matoucí, jak se správně mají používat pojmy *matador de toros* a *torero*. Máme-li totiž na mysli pojem *matador de toros*, zjistíme, že je vyhrazený pouze pro profesionální zkušené zápasníky bojující se staršími býky, kteří mají za úkol skolit mečem býka v poslední části zápasu. Proto pokud chceme mluvit čistě jen o *matadorovi de toros*, nemůžeme používat pojem *torero*. Ten se vztahuje spíše na jeho pomocníky *banderillery* a *pikadory*. *Torerem* můžeme nazývat každého, jehož živobytím je střetnutí se v boji s býkem před publikem. (Pedraza, 2008, s. 115)

⁴⁸ Do té doby je nazýván *novillero* nebo *matador de novillos*.

poprvé s býkem standardní hmotnosti⁴⁹ a věku. Jakmile má dojít na poslední třetinu inauguračního zápasu, služebně nejstarší matador⁵⁰ předá, po několika úvodních slovech, nastávajícímu profesionálnímu *torerovi* pomyslné žezlo v podobě *mulety* a meče⁵¹ a vzdá se tak práva zabít prvního býka⁵². *Novillero* mu na oplátku předá *capote*. (Kotrla, 2010, s. 35). V pořadí druhý matador asistuje při slavnostním ceremoniálu ve funkci svědka. Poté, co je první býk usmrcen, dochází k navrácení *mulety* a meče původnímu *torerovi*. Tento slavnostní akt lze provádět v jakékoli aréně první kategorie, ale často se provádí na tradičních místech *alternativě* určených a koná se při *corridě de toros*.

Aby se mohli nezkušení *toreros* zúčastnit *alternativy*, musí splnit několik požadavků. Současná ustanovení říkají, že nováček se může utkat v zápase s pikadory pouze tehdy, stanul – li nejméně v deseti *novilládách* bez pikadorů a aby získal *alternativu*, musí zápasit nejméně v pětadvaceti *novilládách* s pikadory. Za tu dobu získá dostačující množství zkušeností, které mu pomáhají přemoci velké zkušené býky. Počet „odsloužených“ let se započítává ode dne, kdy proběhlo slavnostní pasování na profesionálního zápasníka. Pořadí, v jakém vystupují, závisí vždy na délce působení v aréně, nikoli na slávě či věku⁵³. Nejstarší matador při zápase, je vždy označován jako *director de lidia*⁵⁴, a díky svým zkušenostem má právo opravovat chyby méně zkušených *torerů* a předávat tak své letité poznatky ostatním bojovníkům.

⁴⁹ Problematika správné hmotnosti zvířete před tím, než nastoupí do arény, byla tématem diskutovaným v průběhu celého 20. století. Vyšlo hodně nařízení o správné maximální a minimální váze býka a tyto cifry se často měnily. V dnešní době je možné spatřit v prostorách madridské arény Las Ventas býky o hmotnosti 500 až 700 kg, oproti Mexičanům, kteří upřednostňují býky spíše menší hmotnosti s minimální vahou 450 kg. Standardní býci se pohybují v rozmezí 460 – 500 kg (Moral, 2010, s. 56), ale najdou se i tací, kteří váží 550 - 600 kg. V takovém případě nestačí pouze hmotnost, jako měřítko správných kritérií býků, ale je důležitá i tělesná stavba a rozložení svalů, jelikož mnoho chovatelů má tendence vykrmovat zvířata umělými krmivly, po kterých zvířata nabírají pouze prázdnou hmotu. Už dávno neplatí pravidlo, že jsou kila symbolem dobré výživy a garance síly zvířete. Všeobecně ale platí, že *toreros* upřednostňují býky s menšími tělesnými proporcemi, logicky. Podle toho, jak jsou býci stavění a kolik váží, si vysluhují různé přezdívky. Např. jedná-li se o býka drobnějšího vzhledu, jsou takováto zvířata pojmenovávána jako *cabras* čili kozy. Pokud je býk vychrtlý, je považován za *sardinas*, tedy sardínku. (Pedraza, 2008, s. 52-54).

⁵⁰ Nebo také *padrino*.

⁵¹ Špan. *devolución de trastos* (Pedraza, 2008, s. 115)

⁵² Tuto výsadu má podle *sortea* (překl. losování) vždy nejstarší matador – *padrino*.

⁵³ Může se stát, že věkově starší matador má méně odsloužených let než jeho mladší kolega.

⁵⁴ Překl. Ředitel býčího zápasu

3.4 Traje de luces

Stejně tak jako ve vyspělém světě hýbe aktuálními trendy móda, ani v aréně tomu není jinak. Móda ovlivňuje typické zápasnické oděvy odnepaměti a i dnes se matadoři předhánějí v tom, či model bude od věhlasnějšího módního návrháře. V poslední době asi nejvíce oslnil publikum Cayetano Rivera Ordóñez, když vstoupil do arény v modelu od Giorgia Armaniho. Již ale na konci 18. století, za éry slavného Joaquína Rodrigueze „Costillarese“, se začaly používat zdobenější kostýmy s knoflíky a krásnými vyšívanými vzory. Další inovátor kostýmů byl Francisco Montes „Paquiro“, který přinesl do *torerovy* výbavy zbrusu novou položku, a tou se stal *montero*⁵⁵. Kromě *montery* přišel se zdobením obleku flitry, a proto od té doby můžeme nazývat arénní oblek *traje de luces*. (Recio, Domingo, [online])

Traje de luces je perfektně promyšlený oděv, skládající se z několika částí. Začneme-li od vrchu, narazíme jako první na *monteru*, tedy černě zbarvenou čapku, kterou nosí matador a *banderilleros*. Juan Belmonte zavedl zvyk, že budou všichni nosit *castañetu*, což je umělý drdol, který si *toreros* připínají před zápasem na temeno hlavy a pokud odchází do penze, drdůlek je jim při posledním zápase symbolicky odříznut (Pedraza, 2008, s. 120) Další částí oděvu je *chaquetilla*, krátký kabátek s ozdobným zapínáním vypasovaný do pasu, na první pohled z velice pevného materiálu, s náramníky a průramkami v podpaždí, které usnadňují zápasníkům pohyb. Kabátek doplňuje vesta, pod níž se nachází bílá košile s úzkou kravatou a v pase uvázaný úzký pásek, zpravidla ve stejné barvě jako je kravata. Nedílnou součástí oděvu je i *taleguilla*⁵⁶, pod níž jsou za účelem ochrany ještě jedny kalhoty. Dále pak nosí *toreros* podkolenky nejčastěji výrazně růžové barvy a na nohách mají *manoletinas* zdobené mašlí, velice podobné oblíbeným dívčím balerínám. (Recio, Domingo, [online]) (Pedraza, 2008, s. 118)

Kromě klasického *traje de luces*, v podobě, v jaké ho vidáme dnes, jsou známé i jiné druhy kostýmů. Jednodušší a skromnější verzi, postrádající lesklé flitry a jiná zdobení, je *traje goyesca*, ještě z doby počátků moderní koridy. *Toreros* si *traje goyesca* oblékají pouze při *corridas goyescas*, aby si tak připomněli slavnou historii býčích zápasů. Dalším netypickým kostýmem je *traje picassiano*, inspirovaný významným

⁵⁵ Čapka atypického tvaru, díky dvěma po stranách přiléhajícím chlopním.

⁵⁶ Krátké zdobené kalhoty po kolena zakončené střapci, kalhoty jsou upnuté a hladké, aby se o ně nemohl býk zachytit

propagátorem býčích zápasů, Pablem Picassem, který mu dal formu a barevnost, naprosto odlišnou od *traje de luces*. Zápasy v těchto kostýmech se pořádají pouze v rodišti Pabla Picassa, Malaze. Při festivalech jsou zápasníci oděni do *traje campanero*, vyznačujícím se krátkým kabátkem s kalhotami, doplněným koženými botami. Portugalská verze kostýmů, nazývaná *a la federica*, je naopak, ve srovnání s předchozí verzí bohatě zdobená a skládá se z kazajky a kalhot typických pro šlechtu 18. století, podle vzoru pruského krále Friedricha II. Velikého, a třírohého klobouku. (Pedraza, 2008, s. 121), (Recio, Domingo, [online])

Každý oblek váží okolo čtyř až pěti kilogramů a průměrná cena jednoho kostýmu se pohybuje okolo 100 000 Kč. Když vezmeme v potaz, že výroba jednoho takového kostýmu trvá 40 dní a *torero* ho většinou neoblékne více jak čtyřikrát⁵⁷, tak se jedná o rozvinuté odvětví podnikání. (Recio, Domingo, [online])

Každý *torero* si může vybrat barvu kostýmu, dle svého uvážení. Nejčastěji jsou k vidění kostýmy karmínové, tabákové, fialové, světle modré, černé a bílé barvy. (Pedraza, 2008, s. 118) Mnohdy se objevují i kombinace několika barev nejčastěji se zlatou (černá se zlatou, tabáková a stříbrná, červená⁵⁸ a zlatá). (Recio, Domingo, [online]). Existují i barvy, kterým se *toreros* z různých důvodů vyhýbají. Ať už díky nepovedenému zápasu, nebo nebezpečnému nabrání na rohy, když měli kostým té které barvy zrovna na sobě. Protože jsou *toreros* velice pobožní a pověřiví jedinci, může se stát, že si danou barvu obleku na sebe už nikdy nevezmou. Občas může být pravidlem výběru barvy postava. Vysocí a štíhlí zápasníci inklinují ke světlým barvám, oproti tomu mohutní a silní zápasníci upřednostňují spíše tmavé barvy. Občas je vybírána za účelem ochrany a získání určitých mimiker, aby matador splýval s pískem a nebyl tolik viditelný. V takovém případě jsou voleny jemné tóny, jako je slonovina nebo okr. (Pedraza, 2008, s. 118)

⁵⁷ Oproti tomu je zvykem, že si zápasníci ponechávají svou *monteru* po celou svou zápasnickou kariéru.

⁵⁸ Poeticky nazývaná jako *sangre del toro*, neboli býčí krev.

3.5 Průběh koridy

Nyní se blížíme k samotnému zápasu, ale je třeba ještě připravit další nezbytné nutnosti. Několik dní před zahájením zápasu, je nezbytné převést býky z venkova do stáje v areálu arény. Až do konce 19. století probíhal přesun býků velice složitou a zdlouhavou cestou. Jelikož železniční síť nebyla v té době příliš rozvinutá, museli se býci přepravovat na místo určení pěšky, což v některých případech mohlo trvat i měsíc. Avšak s prudkým rozvojem železnic a rozrůstajícím se zájmem o býčí zápasy, došlo i ke změně tolik náročné přepravy zvířat. Býci byli převáženi v přepravních boxech o rozměrech 80 cm na šířku, 2,5 m na délku a 2 m na výšku. Jakmile boxy dorazí do arény, jsou býci postupně vpuštěni do ohrady, kde se po zklidnění setkávají se svými starými známými z ranče, odkud pochází. Při každém zápase se totiž bojuje výhradně s býky pocházejícími z jedné farmy. (Pedraza, 2008, s. 129)

Zákon č.10/1991 ze 4. dubna říká, že každý býk se musí podrobit důkladnému prozkoumání veterinářem. To platí i pro arénní koně, a proto se ráno, před plánovanou koridou dostaví do areálu arény veterinář. Jakmile vydá posudek na jednotlivé kusy dobytka, postoupí ho prezidentovi koridy. Ten se podle něj, po poradě s *empresariem* a zástupcem chovatele, který dodal býky, rozhodne, zda býky vyloučí, nebo zda budou moci bojovat. Postoupivší býci budou součástí *sortea* čili losování. (Pedraza 2008, s. 130). Šest býků je rozděleno do tří přibližně vyrovnaných párů, aby se nestalo, že na jednoho matadora připadnou dva enormně vyspělí býci. Proto se býci rozdělí tak, aby byl býk s méně vyvinutými rohy v páru s nejmohutnějším býkem. *Banderillos de confianza* na cigaretové papírky napíší čísla býků, která mají býci vyražená na těle, a poté je losují z tradičního klobouku se širokou krempou (*sombrero de ala ancha*). (Kotrla, 2010, s. 28)

Krátce před šestou hodinou po poledni⁵⁹ se diváci, nashromáždění před branami arény, odebírají na svá místa v hledišti a netrpělivě očekávají začátek zápasu. Stejně tak jako je celý proces příprav zapředen do řady rituálů, minuty před začátkem souboje nejsou výjimkou. Mezitím, co diváci zaujatě rozpráví o nastávajícím zápase, mají členové *cuadrilly* půl hodiny před začátkem zápasu vyhrazený čas na zkoncentrování se a rozcvičení. Přesunou se do části arény nazývané *patio de caballos* a tam vítají své

⁵⁹Začátek zápasu se odvíjí od toho, jaké je zrovna roční období. Závisí to na slunci, které je uprostřed léta mnohem silnější, než na jaře a taky na změně životního stylu, kdy se z tohoto důvodu přesouvá začátek na později.

fanoušky a přátele či kolegy. Těsně před zápasem se jdou pomodlit do místní kapličky. Pět minut před začátkem zápasu je vhodná doba na to, aby se vážené obecnstvo, skládající se z prezidenta koridy a poradců, přesunulo do čestné lóže umístěné ve stinné části hlediště. (Pedraza, 2008, s. 133)

3.5.1 Paseillo

Jakmile hodiny ukazují čas začátku koridy, prezident zamává na znamení bílým šátkem a zápas je za zvuků polnice a bubínků zahájen. V tomto momentě vyjedou na koních *alguacillos* (Pedraza, 2008, s. 133), oděni do obleku typického pro období vlády Filipa II., šitého z černého sametu, doplněného bílým límečkem a na hlavě dobře sedícím kloboukem, zdobeným červeným a žlutým peřím. (Zajancová, 2010, s. 22) Pozdraví prezidenta a mají za úkol provést *despejo*⁶⁰, což je pozůstatek z dávných časů, kdy se těsně před zápasem mohli diváci pohybovat po kolbišti. Ačkoli už se dnes tento zvyk nedodrжуje, udělají *alguacillos* symbolický okruh arénou, „posbírají“ opozdilce a cvalem přispěchávají otevřít bránu členům *cuadrilly*, aby se, po uctivém pozdravu prezidenta, zařadili do čela zástupu.

Těsně před tím, než se všichni účastníci seřadí do *paseilla*, si *toreros* navzájem popřejí štěstí slavnou větou „¡Qué Dios reparta suerte!“⁶¹. (Pedraza, 2008, s. 134) Povzbuzení tóny hudby v rytmu *paso doble*, se vydávají v čele *alguacillos*, následovaní matadory. *Paseillo*, neboli slavnostní pochod všech účastníků zápasu po aréně, se drží striktními pravidly. Nejstarší matador zaujímá pozici vlevo, druhý služebně nejstarší matador zaujímá místo vpravo a nejméně zkušený zápasník zabírá pozici uprostřed. Pokud se zápasu účastní jeden z matadorů poprvé, oproti svým zběhlejším kolegům nemá na hlavě typickou čapku *monteru*. Dříve se neřídka účastnil zápasu i náhradní matador pro případ, že by některý utřil zranění, od čehož se ale později upustilo a dnes je toto opatření zachováno pouze v případě *torera solitaria*.⁶² (Zajancová, 2011, s. 22) Matadory ve třech řadách následují *banderillerové* seřazení tak, že jako první jdou členové služebně nejstaršího matadora a jako třetí jsou zařazení *banderilleros* nejmladšího zápasníka. Podle služebního stáří matadorů se řadí i pikadoři, kteří se průvodu účastní bez svých dlouhých kopí, doprovázení *monosabios*, v závěsu s *arenery* a *mulillery* s mulami. Jakmile se přiblíží do blízkosti prezidentova lože,

⁶⁰ Čili vyklizení arény.

⁶¹ Překl. „Ať Bůh rozdává štěstí.“

⁶² Torero, který bojuje proti všem šesti býkům sám.

všichni jej uctivě pozdraví pokynutím hlavy a formace tvořená z účastníků se rozpadne. Matadoři vymění slavnostní plášť *capote de lujo*, který měli při *paseillo* přehozený přes levou ruku, za všední *capote de brega*.⁶³ (Zajancová, 2011, s. 22) V aréně zůstávají pouze *alguacillos*, kteří po slavnostním kole a pozdravech autorit mají za úkol přebrat od prezidenta klíče od stájí a předat je *torilerům*, kteří se starají o vypouštění býků v průběhu zápasu. Po předání klíčů opět pozdraví přihlížejícího prezidenta a opouští arénu.

Průvod arénou má jasná pravidla a mění se pouze v případě jiného počtu matadorů a s tím souvisejících *cuadrill*. Také se stává, že je v *paseillo* tzv. *torero sobresaliente*, který vystupuje zpravidla jako náhradník, pokud by nastala situace, že by byl nějaký matador zraněn, nebo těsně před zápasem vypadl původní zápasník. Ten bývá v *paseillo* hned za prostředním matadorem a v případě, že se jedná o koridu, v níž bojuje pouze jeden matador, musí mít za sebou v zástupu dva náhradníky. (Moral, 2010, s. 74-73)

Každý býk je před začátkem zápasu uveden na tabuli, kterou drží zřízenec a otáčí jí uprostřed arény, kde je uvedeno jeho jméno, chovný ranč a váha. Poté je za zvuků hudby vypuštěn do arény a začíná první zápas. (Kotrla, 2010, s. 39)

Nesmíme zapomínat na důležitost arénní hudby, kterou je zápas doprovázený. Ta podporuje jeho dramatickou atmosféru a svými symfonickými tóny polnice a zvuky bubnů ho oživuje a dodává mu lesk. Pomáhá nám orientovat se v souboji tím, že jasně signalizuje celou řadu změn a událostí, jako jsou začátky jednotlivých částí, vstup býka do bojiště, příchod pikadorů, návrat býka do stájí nebo třeba použití černých banderil. Hudebníci jsou umístěni v lóži určené autoritám poblíž prezidenta, aby mohli bez větších prodlev plnit jeho rozkazy. Rytmus ozývající se z arény, má na svědomí *paso doble*, z něhož později vznikl i tanec. Každý uznávaný *torero* je při svém vystoupení doprovázen vlastní melodií, kterou mu složil jeden z členů arénní kapely. Dnes můžeme v aréně zaslechnout celou řadu nástrojů, jako je tuba, trombón, saxofon, buben, trumpet, klarinet a další. (Guzmán, 2004, s. 104-105, [online])

⁶³ Říká se, že vymění hedvábí za perkál (=druh bavlněné tkaniny).

3.5.2 Tercio de varas

Každé představení se skládá ze tří *tercios*, neboli třetin, a ta se každá odehrává podle jasně stanovených pravidel. První z nich je *tercio de varas*, často označované jako *tercio de capa* (či *capote*). Nastává po *paseillo* a je zahájen poté, co je do arény vpuštěn býk. Je plný sil, a protože byl nedobrovolně vypuštěn ze známého prostředí, v blízkosti jiných býků, do naprosto neznámého prostředí, plného hlasitých zvuků a pachů, jeho reakce jsou často velice zuřivé a plné vzteku a zároveň strachu. Navíc těsně předtím, než byl vpuštěn do arény, mu na krk připevnili barevnou stužku⁶⁴, zakončenou háčkem, s tradiční barvou farmy, na níž vyrůstal.

Právě moment, kdy je býk vpuštěn do arény, je bedlivě sledován matadorem a dává mu tak první vodítka, naznačující jeho chování a stav. Každý býk je unikát, a to se nejvíce projevuje na jeho reakcích. Matador sice nemůže předpovídat jeho chování po celý průběh zápasu, ale může si tak o býkovi udělat určitý úsudek ještě předtím, než začne vykonávat první figury. Proto je pro celý zápas tato část zásadní, jelikož zde může matador odhalit, jak si v dalších *tercios* počínat. Tímto způsobem může např. vyzorovat, jakým rohem útočí a kde jsou jeho *querencias*. To může pro matadora znamenat otázku života a smrti. Někteří býci jsou odvážní a útoční, jiní bázliví a zbrklí. Jakmile býci vběhnou do arény, nejčastěji se rozeběhnou podél hrazení. Takto se projevují především stateční býci, naopak krotcí býci se příliš nepřibližují k hrazení a běží rovnoběžně s ním, ale pokud mají tendence se k ohrazení přiblížit, dělají tak především kvůli tomu, aby našli útočiště popř. místo, kudy by mohli utéct. Jestliže se býk vydá doleva, říká se, že „*sale contrario*“⁶⁵. Pak nastupují na scénu *toreros*. (Pedraza, 2008, s. 137)

Dříve bylo zvykem, že první figury měl na starost *peón de brega*⁶⁶, zatímco matador pozoroval reakce zvířete z dálky, ale v posledních letech diváci vyžadují, aby je prováděl sám matador, což v nich vyvolává obrovské emoce. Bohužel ale vystavují matadora riziku, jelikož se zbytečně vysiluje a navíc to pro něj představuje velké nebezpečí zranění, protože býk je ještě plný sil a zuřivosti. K upoutání býkovi pozornosti, používá hedvábný pláštík zvaný *capote* či *capa*, z jedné strany žlutý (nebo modrý) a z druhé růžový, odtud název *suerte de capote*. „*Jakmile se matador cítí*

⁶⁴ *Divisa*

⁶⁵ Běží opačným směrem.

⁶⁶ Nejvíce se cení *peón de brega*, který potřebuje k ovládnutí býka co nejmenší počet pohybů pláštíkem (*capotazo*). (Moral, 2010, s. 95)

*připravený a promyslí si důkladně svoji strategii, odvádí jeho pomocníci býka na domluvené místo, kde je matadorovým úkolem dominar al toro, podrobení býka. Matador nyní užívá figury a snaží se přitáhnout býkovu pozornost a zájem. Mezi ně patří základní figura nazvaná verónica, lance fundamental con el capote a nakonec tah zvaný remate, kterým se série za sebou jdoucích figur ukončuje. Mezi tyto ukončující figury patří například media verónica.*⁶⁷ (Zajancová, 2011, s. 24-25)

Po pokynutí prezidenta koridy, vstupuje do arény za zvuků arénní kapely pár pikadorů s dlouhým kopím zvaným *vara* (nebo taky *puya*). Jeden se postaví ke vchodu do stájí a druhý proti němu. V aréně jsou vyznačeny dva kruhy, vnější slouží pro pikadory (deset metrů od hrazení) a vnitřní pro býka (sedm metrů od hrazení). Pikadoři mají za úkol vyprovokovat býka k útoku a vbodávat mu kopí do zádového hrbu *morrillo*, který drží býku hlavu vzhůru a jestliže se zraní, je býkův sval oslaben a ztrácí tak pohyblivost hlavy. Podle toho, jaká je četnost útoků na koně, se určuje statečnost býka. Hlavními úkoly pikadorů je vycvičit býka tak, aby bylo možné uskutečnit a provést co nejlépe obě *suertes*. Mají za úkol prověřit jeho charakter⁶⁸ a dovednosti, oslabit ho, zmírnit útok a zmírněním krevního tlaku se vyhnout případné embolii. (Pedraza, 2008, s. 144) Matador rozdává příkazy pikadorům, a jakmile je spokojený s jejich prací, dá znamení prezidentovi a ten tuto část ukončí.

3.5.3 Tercio de banderillas

Poté, co je býk unaven pikadory a matador s *banderillery* alespoň částečně zkontrolovali jeho sílu a zuřivost, přichází druhé dějství zápasu nazývané *tercio de banderillas*. Hlavní funkcí této části souboje, je probudit v býkovi touhu po boji, oživit jeho reakce a předvést ho publiku v celé své kráse. Nejčastěji vykonávají tuto činnost *banderilleros*, ale nebývá překvapením, pokud se této funkce zhostí i samotný matador, který to většinou dělá pro to, aby si získal ještě větší obdiv fanoušků a slávu. (Pedraza, 2008, s. 165) Aby mohli *banderilleros* vrazit *banderily* do býka, musí zachovávat určitá pravidla. Existuje celá řada *suertes*, které musí dodržovat a často se až tají dech, jaké napětí vzbuzuje *banderillero*vo tělo, nebezpečně blízko ostrých býčích rohů. Dle mého názoru se dají některé manévry a figury považovat za kroky velice podobné těm

⁶⁷ Další důležité figury jsou *larga*, *revolera*, *serpentina*, *galleos*, *recortes*, *afarolada*. (Pedraza, 2008)

⁶⁸ Pokud jsou býci bojácní a krotčí, je třeba provádět s nimi *tercio de varas* v blízkosti vchodu do stájí, aby se cítili bezpečněji. (Pedraza, 2008, s. 108)

baletním, všimneme-li si, s jakou lehkostí a ladem se pohybují matadoři a jejich pomocníci po aréně.

Nejznámější figurou prováděnou *peones* je *al cuarteo*, kdy se *banderillero* postaví osm až deset metrů od býka a provokuje ho dupáním a pokřiky. Jakmile proti němu býk vyrazí, vystřelí vstříc býku i on a běží k němu obloukem. Je to napínavá podívaná, protože to vypadá, že se střetnou, ale v tom *banderillero* vyskočí a zabodne mu hroty do zad. V úspěšném naplnění svého manévru mu pomáhá setrvačnost, která ovšem není zárukou toho, že *banderillero* dopadne bez úhony na zem. Nezřídka totiž býk otočí hlavou a zraní ho. (Zajancová, 2011, s. 27) Její variací je figura *de frente*, která se od *cuarteo* liší pouze tím, že *banderillero* míří k býkovi přímo, nikoli obloukem. Nebezpečný manévr *al quiebro* se provádí tak, že mají nohy *banderillera* zůstat na místě a proto, aby mohla být figura dobře provedena, je třeba, aby oklamal býka pohybem a klamavě mu svým tělem ukázal špatný směr. (Hemingway, 1932, s. 162) Existují ještě další manévry, jako *poder a poder* nebo vůbec nejstarší manévr *a media vuelta*. Celkově těchto manévru při *tercio de banderillas* existuje dvanáct. (Zajancová, 2011, s. 27)

Mnoho fanoušků považuje tuto část zápasu za velmi důležitou, jelikož je nutné, aby býk, vyčerpaný po prvním dějství, nabral odvahy a síly. Navíc toto dějství považují za nebezpečné, protože se *toreros* vrhají vstříc býkům s prázdnýma rukama, ve kterých netřímají ani *capote*, ani *muletou*. Faktem je, že jejich zbraní je pohyb. (Moral, 2010, s. 128)

3.5.4 Tercio de muerte

Obě předchozí části zápasu byly vlastně takové přípravné fáze na třetí, nejdůležitější třetinu, kdy konečně dojde na umění matadora, který představí divákům, co umí. A právě ten je už obecně netrpělivě očekáván, neboť je společensky nejvíce uznávanou „persónou“ býčího světa. Jakmile se objeví ve svém *traje de luces* s *monterou* v ruce a *muletou* s mečem ve druhé, publikum jásá. Dojde pod prezidentovu lóži a pokynutím ho pozdraví⁶⁹, pak pokračuje do středu arény, kde vyhazuje svou *monterou*. Pokud dopadne otvorem dolů, znamená to, že se bude matadorovi dařit a že bude mít štěstí. V případě, že spadla obráceně, dojde k *montere* a obrátí ji do správné polohy. (Zajancová, 2011, s. 42) Tím dává najevo, že on sám je strůjce svého osudu.

⁶⁹ Pozdravit prezidenta je povinné před každým prvním býkem.

Pak nastává *brindis*, neboli věnování býka buď prezidentovi zápasu, nebo jakékoli jiné osobě v hledišti. Když matador věnuje býka nějaké konkrétní osobě, na konci věnování mu hodí svou čapku, kterou si vyznamenaná osoba ponechá až do smrti býka. Čapku si pak vyzvedne a na oplátku od této osoby obdrží nějakou pozornost. Pokud je v předchozích dějstvích býk statečný, bývá často věnován publiku.

Všichni matadoři podléhají určitému finančnímu ohodnocení, které vychází z jejich profesní kvalifikace, tu určuje právě dovednost s *muletou*. Diváci totiž dokáží nejlépe ocenit práci matadora a jeho tance s býkem. Jakkoli to může znít divně, matador je hodnocen podle toho, jak by dokázal pracovat s *muletou* v případě těch nejlepších možných podmínek, tedy kvalitního statečného býka. Jestliže by se stalo, že některý z matadorů nedokázal dobře využívat *muletou*, když měl k dispozici vynikajícího býka plného vzdoru a odvahy, byl by odepsaný. Celý systém ohodnocení matadorů závisí na tom, jestli mu diváci věří a jestli věří, že dokáže zdolat nadprůměrného býka a nezáleží, zda předvede několik špatných zápasů, či se zotavuje ze zranění. Jakmile ale jednou diváky zklamal, těžko si najde své publikum.

Pro matadora je *muleta* velmi užitečná z celé řady důvodů, tím nejpodstatnějším je fakt, že ji používá na svoji obranu před útokem, zároveň *muletou* reguluje způsob, jakým drží býk hlavu a koriguje si jeho pohyby tak, aby v konečné fázi byl schopen býka zabít. Dalším zajímavým poznatkem souvisejícím s *muletou*, je způsob jejího držení. Více se cení úchyt v levé ruce, protože když ji matador drží v pravé ruce nebo oběma rukama, *muleta* je roztažená více do šířky a tím je při provádění figur býk od zápasníka dál, což je pro něj logicky i méně nebezpečné.

„Faena⁷⁰ začíná sérií figur s držním mulety v pravé ruce, tomuto postavení se říká derechazo. Následuje postavení, kterému se říká natural. Zde se již nepoužívá estoque a muleta není mečem podpíraná. Je vidět každé zaváhání, každá nepřesnost. Proto je pro správné provedení těchto figur nutná přesnost a značná dávka umu a elegance. Někdy se pro oživení připojují figury, jako například el kikiriquí, la manoletina, el molinete, afarolada atd., kdy se používá postavení s jednou rukou za zády, klečení na kolenou, muleta vlající nad matadorovou hlavou aj. Po sérii naturales následuje přechod ke konci koridy ve formě tzv. desplante.“ (Zajancová, 2011, s. 29) Tím *suerte de muleta* končí. Příznivci býčích zápasů považují za vůbec nejkrásnější

⁷⁰ Souhrn všech akcí matadora s *muletou* v závěrečné třetině zápasu. (Hemingway, 1932, s. 245)

figuru zvanou *natural*, což je krok, při němž stojí matador býkovi tváří v tvář a muletou drží ve své levé ruce a stejně tak odvážný krok je *pase de pecho*, který se od *pase natural* liší tím, že útočící býk směřuje k matadorovi zezadu, ten mávne muletou a býk proletí kolem něj a pohybem mulety ho od sebe bezpečně odvede.

Blíží se vyvrcholení celého souboje. Matador požádá *mozo de espada*, aby mu vyměnil meč za *estoque de matar*⁷¹. Nyní nastává závěr, moment, v němž bude býk zabit. V současné době existují tři způsoby, jak býka usmrtit, *volapié, a un tiempo a recibiendo*. (Moral, 2010, s. 182) Nejoblíbenějším způsobem *estocady*⁷² je mezi matadory *volapié*. Ve všech případech je nutné, aby se matador trefil do velice omezeného prostoru mezi býkovým zátylkem a hřbetem, tam zasadí ránu, při níž přetrhne aortu a zastaví tak přísun krve do mozku. Může se ale stát, že se tento manévr nepovede a meč sjede po kosti. V takovém případě je nutné *estacadu* opakovat. Jestliže se opakovaně nedaří zasadit meč, přijde na řadu divácky méně zajímavý způsob zabití, tzv. *descabello*. (Zajancová, 2011, s. 28)

Ke slovu se v tento moment dostává prezident koridy, který rozhoduje o tom, zda udělí matadorovi trofej. Jestliže byl zápas úspěšný, jedno zamáváním bílým šátkem signalizuje jedno ucho. Pokud zamává podruhé, získává druhé ucho a jestliže byl zápas nadprůměrný, dostává i oháňku. Matador obejde okolo arény čestné kolo, při němž se zdraví s publikem a pak už nastupují *mulilleros* a *areneros*. Prezident opět bílým šátkem zahajuje další kolo zápasu.

⁷¹ Určený k zabití býka.

⁷² Bodná rána mečem, při níž matador usmrtí býka. (Hemingway, 1932, s. 244)

4 Obraz býčích zápasů ve výtvarném umění

Korida byla, a v určité míře stále je, oblíbeným tématem umělců, kteří v ní hledali skryté ideály, nebo odraz tehdejší společnosti, a prolíná se ve všech možných odvětvích umění. Neuvěřitelným způsobem zasáhla kinematografický průmysl, a to tak, že po celém světě vznikly stovky snímků různých žánrů (od dokumentárních přes dramatické až po komediální), pojednávající o této netradiční podívané. Největší zastoupení najdeme ve Španělsku, což vzhledem k původu koridy není vůbec překvapivé. Asi nejznámější je ztvárnění knihy španělského spisovatele Vicente Blasco Ibáñeze *Sangre y arena* (Krev a písek). Tato kniha se nakonec dočkala několika zfilmování, a to nejen na poli španělské kinematografie, ale i dvou filmových adaptací ve Spojených státech amerických. Filmy s býčí tematikou proslavil také španělský režisér, známý pro své kontroverzní snímky, Pedro Almodóvar, který ve svém díle *Matador*, stejně jako řada jiných autorů, zachycuje psychickou degradaci aktérů koridy, která se jim později prolíná v životě. Ti mají následně tendence vyjadřovat své emoce stejným způsobem i v reálném životě, a proto se chovají agresivně a necitelně. Asi nejznámějším snímkem pojednávajícím o prostředí býčích zápasů, je filmové zpracování opery *Carmen* od italského režiséra Francesca Rossiho.⁷³

Kromě filmového průmyslu je korida opěvována v řadě hudebních děl, které ovlivnila rytmy *paso doble*. Těmi nejvýznamnějšími je zmiňovaná opera *Carmen* od George Bizeta a opera *Pan y toros* od španělského hudebního skladatele Francisca Asenja Barbieriho. Nesmíme zapomenout ani na nejdůležitější španělskou operu z býčího prostředí *El gato montés* od Manuela Penelly. Vůbec nejnovější opera s rockovými prvky je z dílny britského hudebního mága Andrewa Lloyda Webbera, *Matador*, která je založena na skutečných životních příbězích slavného matadora Francisca Rivera „Paquirriho“. (Amat, [online])

Ani literatura nezůstala tematikou býčích zápasů nedotčena. V období středověku bylo téma koridy nejčastěji zpracováváno formou veršů. Absolutně neslavnější éra španělské literatury, tzv. *Siglo de oro*, znamenala nejen rozkvět pro celou španělskou literaturu, ale také rozmach „býčí“ literatury. Významnou osobností

⁷³ Pro zajímavost zde uvádím seznam všech dosud vydaných snímků ze „cine de toros“. (El septimo arte taurino, str. 15-21, [online]) http://www.cetnotorolidia.es/opencms_wf/opencms/system/modules/es.jcyl.ita.site.torodelidia/elements/galleries/galeria_downloads/Cine_y_Toros.pdf

této oblasti tvorby byl Lope de Vega se svými divadelními hrami *Peribáñez y el comendador de Ocaña* a *El caballero de Olmedo*. Dalšími význačnými autory „býčí literatury“ byli Tirso de Molina, Francisco de Quevedo, Pedro Calderón de la Barca a Miguel Cervantes y Saavedra, který se v jedné z kapitol svého legendárního *Dona Quijota* zmiňuje o arénních býcích. V 18. století byla vydána jedna z prvních knih pojednávajících o tauromachii od Nicoláse Fernández de Moratína, ale teprve o 19. století se dá hovořit jako o zlaté éře tauromachických spisů. V roce 1845 vydal spisovatel Próspero Merimée krátký román *Carmen*, o kterém tu už bylo řečeno v souvislosti s operou a filmem, pro něž se stal předlohou. První třetina 20. století byla ve znamení býků, protože se korida těšila velké oblibě, a to především díky ústředním postavám zápasů, Juanovi Belmontemu a Josému Gómezovi „Joselitovi“. Můžeme také postřehnout první vlnu odpůrců býčích zápasů tzv. *antitaurinos* v čele s Miguelem de Unamunem. V roce 1908 vyšla kniha *Sangre y arena* (Krev a písek), uvedená především v souvislosti četných filmových adaptací tohoto skvělého románu. Nejvíce proslavil býčí zápasy Ernest Hemingway, pravděpodobně největší fanoušek tohoto představení z řad literátů, který o něm čtivě pojednává v několika publikacích. Těmi nejznámějšími jsou *Fiesta* a *Smrt odpoledne*, v nichž podrobně popisuje celé dění a průběh koridy. Kromě Hemingwaye se nechali koridou ovlivnit také jiná zvučná jména jako chilský básník Pablo Neruda, mexický poeta Octavio Paz nebo slavná španělská spisovatelka Emilia Pardo Bazán. (Pedraza, 2008, s. 248-272)

4.1 Od pravěku do středověku

Vzhledem k rozsahu práce nebylo možné pojednávat o umění jako takovém, a proto když jsme se v rychlosti seznámili s tím nejdůležitějším z různých oblastí umění, můžeme se bez výčitek přesunout na část, která nás bude v tomto úseku práce zajímat nejvíce - umění výtvarné. Zobrazení býka provází naši společnost od nepaměti. Již od pravěku jsou vyobrazení s býky těmi nejčastějšími výjevy objevujícími se v tehdejší rané fázi umění. Býk tehdy býval zobrazován buď v souvislosti se zrozením nového života, nebo jako symbol plodnosti. Úplně první zobrazení býka s člověkem můžeme spatřit v minojském Paláci Knossos, kde je znázorněna probíhající hra s býky, v mnohém připomínající právě býčí zápasy. Pravděpodobně nejznámější nástěnné malby se nacházejí na severu Španělska, v autonomní oblasti Kantábrie, v jeskyni Altamira, kde se vyskytují velice dobře zachovalá ztvárnění býků, dokazující vyspělost

tehdejší civilizace. Další významné naleziště, které nám přináší doklady o společné historii býků a lidí se nachází ve městě Cogull (Lérida). Pozůstatky obdobných výjevů zachycujících souboje a hry člověka s těmito posvátnými zvířaty je však možné spatřit doslova v celém Středomoří a také Mezopotámii.⁷⁴ Více jsme se o těchto nalezených předmětech zabývali v první kapitole, kde bylo hlavním středem zájmu rozluštit původ býčích zápasů. (Pedraza, 2008, s. 246)

Další vyobrazení býků se dochovala ze středověku. Jejich přítomnost můžeme zaznamenat především v církevních objektech typu kostelů či katedrál. Výjev býka, nalezený v kostele Svatého Klimenta ve městě Tahull (Lérida), pokládá americký hispanista, Gabriel Jackson, za předlohu Picassova populárního obrazu Guernica. Dalšími cennými důkazy o společné minulosti býků s lidmi je překrásná dekorace portálu v Pantheónu králů v kostele Svatého Isidora v Leónu, na níž je býk v doprovodu svatého Pelaya a svatého Isidora. Obecně platí, že v oblastech, jako je okolí měst Salamanca, Pamplona, Cáceres, nebo v autonomní oblasti Andalusie, kde byl od nepaměti tradiční chov skotu, se nachází daleko větší zastoupení těchto výjevů. (Pintura taurina, [online])

Kromě jiného se nám dochovala celá řada obrazů z období renesance, která pojednává o tehdejším průběhu býčích zápasů a zároveň slouží jako dokumentace dřívější doby. Stejně tak, jako se v italské renesanci lišil florentský proud od benátského, podobně rozdílné byly i kastilský a andaluský proud ve španělské renesanci. Kastilská škola představovala spíše strohé, ale pravdivé zobrazení koridy, kde byla důležitější symetrie a rovnováha, než nastínění krásy zápasu. Z toho důvodu kastilské vyjádření často působilo chladným dojmem, přesto ale dobře strukturovaně. Oproti tomu se andaluská škola vyznačovala větší živostí a barevností. Snažila se zachytit atmosféru a pocity nadšenců býčích zápasů a nezabývala se tolik studiem historie zápasů jako kastilská škola. (Pintura taurina, [online])

V období baroka se překvapivě býčí zápasy v tvorbě umělců příliš neobjevovaly. Historici poukázali na to, že ačkoli se jednalo o zlatý věk španělského malířství v čele s osobnostmi, jako byl Velázquez, Murillo nebo Carreño de Miranda, tato světská zábava, opěvovaná královskou a dvorskou šlechtou, si v tvorbě těchto velikánů zkrátka nenašla uplatnění. Naproti tomu jsou dochované četné sbírky děl méně známých

⁷⁴ Celková sbírka těchto nalezených děl čítá na 200 maleb a 134 rytin. Nejčastěji zastoupené jsou sošky, sarkofágy, mozaiky, fresky a další cenné předměty jako např. vázy.

ilustrátorů a malířů, kteří se touto problematikou zabývali a přinesli tak podrobnou dokumentaci tehdejší doby. (Pintura taurina, [online])

4.2 Malíři 18. století

18. století, coby kolébka moderní koridy, přineslo také zvyšující se zájem malířů o koridu a její dění. Velkou osobností tohoto období byl Antonio Carnicero, autor, jehož díla obsahovala nejen stopy neoklasicismu, ale i rokoka. Roku 1790 představil svou rozsáhlou sbírku, Colección de las principales suertes de una corrida de toros, jejíž součástí sice byly méně výrazné obrazy postrádající barevnost, ale byla jednou z prvních sbírek demonstrujících jednotlivé třetiny zápasu prováděné *torery*. (Pedraza, 2008, s. 253) Forma, jakou zobrazoval postup při provádění jednotlivých částí koridy na svých snímcích, by se v dnešní době dala označovat za sekvenční umění, jak ho známe v případech komiksů. Z této doby rovněž pochází první portréty torerů jako např. obraz slavného Francisca Romera v podání již zmíněného Carnicera, nebo ztvárnění Joaquína Rodrígueza Costillarese, ze štětce Juana de la Cruz. Mimo jiné byla éra počátku moderní koridy velmi plodná na nová, bohatě ilustrovaná vydání knih o býčím umění. Pro zmínku stačí uvést tauromachii od Pepe-Hilla, kterou doplňuje svými dobovými kresbami opět Carnicero. (Pintura taurina, [online])

4.2.1 Francisco de Goya y Lucientes a býci

Na přelomu 18. a 19. století se objevila v malířském zobrazení býčího světa jedna z nejvýraznějších osob malířství vůbec. Byl jím malíř z období rokoka, Francisco de Goya (1746-1828), dnes považován za jednoho z prvních moderních umělců. Navíc jako jeden z prvních skrze svá díla sděloval svůj postoj vůči době. Jeho tvorba byla ovlivněna Velazquézem a on sám se pak stal vzorem pro pozdější generace, z nichž ta nejzvučnější jména jsou Edouard Manet, Pablo Picasso nebo Salvador Dalí, kteří rovněž zobrazovali býčí zápasy ve svých dílech.

V roce 1816 přišla na svět Goyova sbírka rytin Tauromaquia. Toto velkolepé dílo čítá na 33 rytin zachycujících průběh koridy a v podstatě vytváří uměleckou kroniku koridy, která vykresluje arénu jako místo, kde se neustále něco děje. Na rytině č. 33 znázorňuje Goya matadora Pepeho-Hilla, který zemřel přímo v amfiteátru a kromě něj znázornil ve svých dílech matadory, se kterými se osobně znal a přátelil (například Martíncho nebo Juanito Apiñani). Kromě původních 33 rytin přibylo časem do sbírky ještě dalších 7 rytin a navíc 4 litografie Toros de Burdeos. Španělský historik José

Camón Aznar rozdělil Goyovu Tauromaquii na tři části. Prvních 12 rytin zobrazuje důležité momenty v historii býčích zápasů uvedené v Moratínově díle, jako třeba ztvárnění zápasů v době arabského Al-Andalusu nebo zachycení soubojů za vlády krále Karla V. V dalších dvanácti rytinách vyjadřuje platná pravidla tehdejší doby a popisuje postup při provádění jednotlivých částí souboje. Ve zbylých dvaceti připomíná hrdinské činy nebo naopak úmrtí, kdy při některých z nich byl očitým svědkem⁷⁵. Motiv koridy prochází téměř celým Goyovým dílem, protože právě boj člověka s býkem používal jako mocný výrazový prvek. Skrze své snímky vyprávěl nikdy nekončící příběh bitvy mezi torerem a býkem, v čemž můžeme hledat alegorii lidských příběhů. Fascinovala ho myšlenka, že člověk může hrubou silou usměrnit silou rozumu. Zobrazoval koridu ve smyslu kritiky násilí a býčími zápasy symbolicky poukazoval na válku, která právě probíhala. Rozdíl mezi obrazy a skutečností byl pouze v tom, že na místě býků stáli Francouzi. Velice zajímavá až překvapivá je skutečnost, že se Goya neinspiroval býčími zápasy proto, že by byl jejich velkým obdivovatelem, ale hlavně kvůli ekonomickému profitu, který mu z tohoto zaměření plynul. Jednalo se o jedno z témat, po kterém byla v tehdejší době největší poptávka. Téma o to vhodnější, že nemělo žádný politický podtext.⁷⁶(Pintura taurina, [online])

Ačkoli byl Goya excelentní malíř, po finanční stránce se mu tolik nedařilo. Zlí jazykové tvrdí, že prodej jeho rozsáhlé sbírky rytin byl propad a jeho obchod dopadl špatně. Celou Tauromaquii udal za pouhých 300 reálů do Francie. Pravdou je, že Goyovy rytiny neměly u jeho současníků úspěch. Lidé více obdivovali rytiny Carnicera, který jako první přišel se zobrazováním průběhu zápasu. Hlavní důvod ale byl, že se v Goyově Tauromaquii objevovala díla, která zvýrazňovala ty nejkrutější, nejnásilnější a nejkrvavější momenty z celého zápasu a to vypadalo jako útok na samotné býčí zápasy. Možná právě proto si Goya svými rytinami z oblasti býčích zápasů získal obdivovatele spíše ve Francii a v dalších evropských zemích. (Tauromaquia de Francisco de Goya, [online])

O Goyovu slávu se do jisté míry zasloužil královský ministr Floridablanca, který si u něj objednal svůj portrét. Postupně se jeho zákazníci stávali stále vlivnější lidé, až byl jmenován ředitelem královské akademie a stal se prvním dvorním malířem. Jeho

⁷⁵ Jako to bylo v případě úmrtí Pepeho-Hilla.

⁷⁶ V příloženém odkaze se nachází Goyova kompletní Tauromaquie. <http://www.elartetaurino.com/la%20taurimaquia%20de%20goya.html>

sláva sahá až do dnešních dní, především díky dílům La Maja desnuda a La Maja vestida (Nahá a Oblečená Maja). Žurnalista Ignacio de Cossío o Goyovi prohlásil, že představuje pro španělské malířství to, co Juan Belmonte pro býčí zápasy. Říkalo se o něm: „Goya, el de los toros.“⁷⁷ (Tamtéž)

4.3 Malíři 19. století

Počátek 19. století byl ve znamení pokračovatelů Carnicera, ať už španělských nebo cizích, kteří se inspirovali jeho tvorbou, kterou obohacovali o větší detaily a barevnost. Propuknutí romantismu probudilo poptávku po dílech s býčí tematikou a tato poptávka se rozšířila do celého světa. Ve tvorbě uměleckých děl znázorňujících problematiku býčích zápasů se proto začali stále více prosazovat také cizinci, nejvíce zastoupení byli Francouzi. Malíře období romantismu ovládl kostumbrismus⁷⁸, který se přímo vyžíval ve ztvárnění venkovských scén a nížinatých údolí s pasoucími se býky. Býčí problematika tak byla snímána ze všech úhlů a nebyla pouze omezená na dění v aréně, či na portréty významných matadorů. Do této, kostumbrismem ovlivněné, skupiny patří méně známá jména jako Joaquín Fernández Cruzado nebo José Domínguez Bécquer. Mnohem významnější umělci se pohybovali okolo dvora královny Isabely II. Tím nejuznávanějším byl v poslední třetině 19. století Leonardo Alenza. Rovněž je třeba připomenout Eugenia Lucase Velázqueze, který byl označován za Goyovu horší kopii, protože jeho tvorba byla ve své době zaměňována a často i omylem považována za dílo Francisca de Goyi. Uznání si zaslouží sbírka Manuela Castellanose, jehož 350 děl pojednává o nejrůznějších aspektech koridy. Konec 19. století znamenal kromě jiného i počínající zájem zahraničních malířů o zobrazování koridy, a to hlavně díky exotickému pohledu na zemi, který jim zprostředkovali skrze svá díla romantičtí spisovatelé. Tématem býčích zápasů se zabýval i francouzský malíř Édouard Manet. Na pomezí 19. a 20. století se prolínal impresionismus s kostumbrismem, z čehož vycházel především valencijský rodák Joaquín Sorolla. (Pintura taurina, [online])

Édouard Manet (1832-1883) byl francouzský malíř, jehož tvorba se stala inspirací pro vznik impresionismu. On sám však odmítal spojování svého díla s tímto uměleckým proudem. Manet měl nesmírný vliv na francouzské malířství a obecně vývoj moderního umění, zvláště díky svému způsobu zobrazení každodenního života,

⁷⁷ „Goya, ten od býků.“

⁷⁸ Kostumbrismus, odvozený ze špan. slova *costumbre* = zvyk. Umělecký směr, který zachycuje zvyklosti místních. Typický pro oblast Španělska a Latinské Ameriky.

využití barev a díky působivému stylu užití štětce. Tvorba velikánů, jako Diego Velázquez a Francisco de Goya, byla hlavními zdroji inspirace pro Manetova díla a právě zde můžeme hledat jistou spojitost se zálibením v býčích zápasech. Manet, aniž by viděl představení naživo, byl neskutečným fanouškem této zábavy a své nadšení pro koridu vyjádřil v díle *Torero muerto* (Mrtvý toreador). Řada historiků se domnívá, že se u tvorby tohoto díla inspiroval obrazem *Soldado muerto* (překl. Mrtvý voják), španělského malíře Diega Velázqueze. O několik let později, při své návštěvě Španělska, konečně navštívil arénu a jakmile poprvé spatřil koridu na vlastní oči, rozhodl se, že tento dramatický souboj přenese na plátno se vším napětím a pestrostí, kterou skýtá. To se mu bravurně povedlo v díle *La Corrida* nebo *El Torero saludando*. Kromě těchto děl se z prostředí arény můžeme setkat s obrazem *Mademoiselle V. en traje de espada*. Pod tímto záhadným názvem se skrývá vyobrazení Victorine Meurent, která byla mimo jiné modelem při tvorbě populárního obrazu *Snídaně v trávě*. V pozadí malby můžeme zahlédnout dva motivy pocházející z díla Francisca de Goyi, což ve spojení s ženským zobrazením „matadorky“ interpretují historici z různých úhlů pohledu bez docílení konsensu. Manet svým dílem pozitivně ovlivnil náhled na býčí zápasy a rozšířil jejich popularitu i do dalších evropských zemí. (Un pulso al pasado, [online])

Dalším významným tvůrcem, který svou tvorbou vstoupil do světa býčích zápasů, byl Joaquín Sorolla (1863-1923). Jeho celoživotní dílo čítá na 380 maleb, ovšem pouze několik se jich týkalo zobrazení koridy. Sorollovým nejnámějším ztvárněním „býčího světa“ je obraz *Plaza de la Maestranza*, který pojímá diváky, arénu a celkové dění při zápase velice netradičně. Při zpracování tohoto díla Sorollu ovlivnil impresionismus, který je přítomen v každém tahu štětcem, a tak zůstal celý obraz zahalen do změní barevných teček, které často působí až agresivně. Především kolbiště je zastřeno sytě rudou barvou a i z hledišťe čiši jasně červená barva, pravděpodobně symbolizující touhu po boji a krvelačnost. V období kostumbrismu ztvárňoval často venkovské výjevy v čele s motivem býků, ale u zmíněných obrazů nelze hledat hlubší propojení s býčími zápasy. (Joaquin Sorolla y Bastida, *The Complete Works*, [online])

4.4 Malíři 20. století

V malířském umění byl na počátku 20. století zaznamenán značný posun kupředu. Zjednodušeně se dá říci, že se malířství ubíralo dvěma hlavními směry, impresionistickou barevností a expresionistickou ošklivostí. Impresionistická větev byla

opravdu mistrovsky zastoupená Robertem Domingem, který ve své tvorbě vyznával klasickou formu ztvárnění býčích zápasů, vyznačující se volnými tahy štětcem, výraznými až křiklavými impresionistickými skvrnami, jimiž se snažil vyjádřit krveprolití konané při zápase s velkou estetickou hodnotou. Při kresbě uhlím se u jeho děl tragičnost z boje vytrácí, ale na odiv přichází okouzlení z bezprostřednosti a pohybu. Za zmínku stojí díla *Suerte de varas y quites*, *Capea en Castilla*, *Joselito en banderillas* a jiná. (Pedraza, 2008, s. 264)

Expresionistického vyjádření býčích zápasů, s charakteristickou pošmournou až pohřební atmosférou vyjadřující krutost, se zhostil José Gutiérrez Solana. Kromě Solany k expresionismu tíhl také Ignacio Zuloaga, ale na rozdíl od jasně „antitaurinové“ nálady svého kolegy, se Zuloaga snažil zobrazit portréty v rovnováze mezi násilím v aréně a respektem, který choval k portrétovaným osobám (Belmonte, Domingo Ortega). (Pedraza, 2008, s. 264)

Ramón Casas (1866-1932) také obohatil svět býčích zápasů svou tvorbou. Ačkoli byl Španěl, začal se paradoxně o španělskou tematiku, a později o ztvárnění koridy, zajímat až v pařížském ateliéru, kde právě vládl Manetův duch silně ovlivněný koridou. Cassaovy obrazy, jako *La Maestranza de Sevilla*, *El Picador*, *El Torero*, *La Suerte de pica* nebo *Una Corrida*, jsou typické svými živými barvami a realistickým ztvárněním jednotlivých scén a dění koridy. Z toho důvodu má dílo tohoto postimpresionistického malíře velkou výpovědní hodnotu. (Pintura taurina, [online])

Předtím, než se budeme zabývat dílem Pabla Picassa, je třeba zmínit ještě několik jmen, která zasvětila svou práci koridě. Jedním z nich je kolumbijský malíř Fernando Botero, jenž se proslavil netypickým ztvárněním postav, vyznačující se přehnaně korpulentními tvary, které můžeme spatřit nejen v díle *La Corrida*, ale provázely ho celým svým dílem. Kromě jiného nesmíme zapomenout na Daniela Vázquez Díaze a Antonia Sauru, tvůrce osobitého díla *Sauromaquie*, který přinesl do zobrazení býčích zápasů abstraktní prvky. (Pintura taurina, [online])

4.4.1 Pablo Picasso (1881-1973)

Pablo Picasso byl všestranný malíř a sochař, jenž za svůj život vytvořil neskutečnou sbírku obrazů, rytin, soch a dalších děl⁷⁹, která se obvykle rozdělují na několik období.

⁷⁹ Díky úctyhodnému počtu děl byl zapsán do Guinnessovy knihy rekordů a stal se tak nejproduktivnějším umělcem na světě. Odhadem vytvořil 13 500 obrazů a skic, 100 000 rytin, 34 000

Společně s Georgesem Braquem založili umělecký směr kubismus, který svým avantgardním pojetím vnesl do tehdejšího umění nový výrazový rozměr. Proslavil se především díky monumentálnímu dílu Guernica⁸⁰, jehož prostřednictvím reagoval na bombardování stejnojmenného baskického města, které nacisti, podporující Frankův režim, dne 26. dubna 1937 srovnali se zemí. Guernica vyjadřuje nesmírnou uměleckou a symbolickou hodnotu, dokonce se stala symbolem míru a na důkaz toho je jedna z jejích reprodukcí vystavena v New Yorku na stěně budovy OSN, u vchodu do místnosti Rady bezpečnosti.

Originál obrazu se nachází v Museo Reina Sofía v Madridu, kam každodenně míří tisíce návštěvníků, kteří často ani netuší, co jednotlivé výjevy symbolizují. Pravdou ovšem je, že je těžké se v Guernice zorientovat. Obraz je velmi monochromatický (převládají odstíny šedé s nafialovělými, namodralými a nahnědlými tóny), použitím černé, bílé a šedé barvy Picasso vyjádřil beznaděj, bolest a chaos. Scéna se odehrává v temnotě, v otevřeném prostoru, obklopeném hořícími budovami. V centrální části obrazu je znázorněn trojúhelník, v němž můžeme spatřit prchající ženu, raněného koně a poškozenou sochu válečníka (pravděpodobně vyjadřuje padlé španělské republikány). V horní části díla je umístěné zářící světlo (obraz slunce) a žena s lampou (světlo udržující temnotu). Právě kontrasty světla a stínu symbolizují hrůzy války. Vpravo padající žena, nalevo bědující žena s mrtvým dítětem, která vyjadřuje křikem svou bolest a za ní stojí napadený býk (symbol ohrožení španělského lidu a jeho síly). Pokud budeme opravdu detailně pozorovat celý obraz, povšimneme si ještě v dolní části trojúhelníku květiny (symbolu regenerace a naděje a v blízkosti býka ptáka. Díky 45 přípravným studiím a 7 fotografiím díla v různých stádiích vývoje, je jeho tvorba velmi dobře zdokumentována. (Guernica, [online])

Před Guernicou byla Picassova tvorba poměrně apolitická. To, jakým způsobem se stavěl proti generálovi Frankovi, který byl v jeho dílech zobrazován jako nechutná stvůra mající na svědomí ty nejhorší skutky, byl Picassův nejsilnější projev proti diktatuře. Pro její vyjádření využil tematiku býčích zápasů, které obdivoval a vyhledával od útlého věku. Symbolika koridy proto nemohla chybět v ilustraci sbírky básníka Pierra Revendyho *Le chant des morts*. Dříve nebylo časté, aby malíři ilustrovali

knižních ilustrací a 300 soch a keramických děl, což čítá celkově na 147 800 děl. (Trivias about Pablo Picasso, [online])

⁸⁰ Slovo „monumentální“ je v tomto kontextu užito opravdu na místě, rozměry plátna zaujímají 3,3 x 7m.

básnické sbírky, to až německý obchodník s obrazy Daniel-Henry Kahnweiler motivoval umělce k této činnosti. Picasso si vybral mocné symboly, které zdůraznil červenou barvou býčí krve a nechal je volně tančit mezi slovy básníka. Mezi nejčastějšími tématy jeho ilustrací byly ženské postavy, scény z býčích zápasů, fauna, orlové a sovy, které měly zpravidla abstraktní význam. (Le Chant des morts, [online])

Kromě jiného ilustroval v roce 1949 román Carmen od Próspera Mérimého. Dílo obsahovalo 38 rytin, na nichž byly nejhojněji zachycené tváře mužů a žen, andaluské zvyky a hlavy býků. Dále se inspiroval dílem od Josého Delgady, pojednávajícím o dění při koridě a roku 1957 překvapil své okolí 26 rytinami z prostředí býčích zápasů. Skrze téma koridy se vracel ke svým kořenům, vzpomínkám na dětství a ke španělskému lidu. Korida představovala sjednocující prvek jeho děl a v jeho umění byla zastoupena nejčastěji. (Carmen, [online])

Na Picassovu Tauromaquii navázal obdivuhodným způsobem další slavný malíř, Salvador Dalí. Ve své sbírce skládající se z 5 rytin symbolizuje krutost býčích zápasů jasně rudou barvou, kterou jsou znázorněni jak diváci, tak matador. Dalí tímto dílem navázal na tvůrčí dialog, který spolu oba bravurní umělci od nepaměti vedli a navíc obrazem El Torero halucinogeno přinesl ztvárnění býčích zápasů dosud nepoznaný rozměr, v němž se prolíná celá řada symbolických výjevů.

Kromě španělského světa umění, se býčí zápasy a ztvárnění býků v umění dostaly i do české umělecké sféry, kde ale toto téma nenašlo takový úspěch. Nejblíže k němu měl Emil Filla (1882-1953), který ovšem ve svých dílech nezobrazoval zápas člověka s býkem tak, jak ho zachycovali zahraniční malíři. Ve svých dílech spíše bojoval o docílení samostatnosti mezi ostatními svobodnými národy Evropy. Až hrozba druhé světové války ho přiměla vytvořit díla bouřící se proti rodící se tyranii a namaloval tak několik obrazů, v nichž se opírá o antické vzory (Zápasy Heraklovy, Zápasy Theseovy). (Emil Filla, [online]) Druhou osobou, zabývající se do jisté míry býčími zápasy, byl Karel Čapek. Ten v rámci svého povolání, coby žurnalista, podnikal cesty po Evropě, o nichž pak napsal sérii cestopisů (v případě Španělska Výlet do Španěl). Zpočátku byly jeho příspěvky uveřejňovány v Lidových novinách a pro svůj zanícený styl a svižnou formu se staly velmi oblíbenými. Popisoval v nich španělské zvyky, ale hlavně býčí slavnosti. On sám sice měl výtky k tomuto krutému způsobu zábavy, na druhou stranu ho ale korida fascinovala.

4.5 Korida v současném výtvarném umění

Výtvarná tvorba znázorňující koridu je aktuální i v 21. století. I když existuje řada odpůrců býčích zápasů a některé autonomní oblasti (Katalánsko, Kanárské ostrovy) zrušily možnost pořádání soubojů, stále existuje početná skupina nadšenců, která má o koridu zájem. To samé platí i pro malíře, kteří zasvětili svou tvorbu koridě. Jedním z nejuznávanějších byl nedávno zesnulý Luis García Campos, který přispěl tvorbě býčích zápasů velkou měrou. Ve svých dílech zachycovali především jednotlivé figury prováděné *torery* a průběh koridy. Luis García Campos však vytvořil živější a dynamičtější díla, obohacená výraznějšími barvami. Ze stejné generace pochází i Pedro Escacena Barea, jehož tvorba se výrazně odlišuje od ostatních tím, že na obrysy matadorů a býků používá fialovou, růžovou, žlutou a světle modrou barvu, aby vyjádřil dynamičnost a energii při zápasech. Naopak obrazy Josého Antónia Bollaína se vyznačují ponuřejší atmosférou a netypickým stínováním. A vůbec nejznámější současný tvůrce zachycující býčí zápasy, Miquel Barceló, jehož díla můžeme spatřit například v knize Luciena Clergua⁸¹. Jeho nejvýznamnější sbírka věnovaná prostředí arény se nazývá *Tres equis* a je nezvyklá svým pojetím, kde je zachycena aréna s torerem a býkem v neobyčejném klidu. Navíc Barceló dává tribuně odstředivou sílu, která tak vypadá jako by se točila a diváci jsou záměrně rozmazaní, aby byl pozorovatel obrazu soustředěn pouze na jeho střed.

Přesvědčili jsme se, že ztvárnění býčích zápasů a býka jako takového, je ve Španělsku jedno z nejvíce zastoupených témat v umění a sahá až do období paleolitu, ze kterého jsou dodnes dochovány nástěnné malby. Proč je tedy kult býka ve španělské kultuře tak zakořeněný? Jak je možné, že je toto zobrazení tak populární? Nejjednodušší vysvětlení pro tyto otázky je to, že býk už od nepaměti znamenal pro obyvatele na území Španělska nejen potravu, ale splňoval i celou řadu jiných funkcí. Proto byl pro tehdejší lid přímo životně důležitý, což nemohlo zůstat bez povšimnutí. Pravděpodobně z důvodu úcty k tomuto majestátnímu zvířeti vznikala první díla a dnes tomu není jinak. Pokud bychom se totiž zeptali kteréhokoli malíře, co ho opravdu fascinuje na býkovi, řekl by nám nejspíše, že je to právě jeho mohutnost a síla, kterou oplývá, oslňující atmosféra a dramatičnost, která číší z každého zápasu. To jsou hlavní důvody, díky kterým se malíři snaží a snažili zachytit býčí zápasy tak, jak je vidí oni. To dalo vzniknout řadě zcela odlišných děl, jako je Picassova *Guernica*, Saurova *Tauromaquie*,

⁸¹ Miquel Barceló : *Toros* (1991)

Dalího Torero halucinogeno nebo Escacenovo dílo s barevnými obrysy podobnými aurám. Většina těch, kteří se rozhodli zachytit koridu, tak udělali proto, že je souboj torera s býkem okouzil, ne proto, aby ho očeřovali.

5 Slovník tauromachických pojmů

a la federica ~ portugalská verze kostýmu *traje de luces*, která je míň zdobná, skládá se z kazajky a kalhot

a un tiempo ~ jeden ze tří způsobů usmrcení býka

acoso y deribo ~ zkouška, kterou musí na chovných farmách projít býci, aby se mohli stát chovnými býky

afarolada ~ jedna z figur, které se používají v poslední části zápasu

aficionado ~ španělské označení pro nadšence býčích zápasů

alguacilillo ~ prostředníci mezi prezidentem koridy, stojí v čele paseílla, jejich nejhlavnějším úkolem je předávat požadavky a rozkazy mezi prezidentem a torery

alternativa ~ inaugurační zkouška, kterou musí projít torero začátečník, aby se stal profesionálním matadorem de toros

andanada ~ místo v zastřešené části hlediště ve druhém patře arény

arenero ~ osoba, která má na starost po skončení souboje urovnat a uklidit písek

ayuda ~ pomocník mozo de espadas

banderilla ~ sedmdesát centimetrů dlouhá hůlka, obalená barevným papírem a opatřená harpunovitým hrotem, kterou používají *banderilleros* ve druhém dějství zápasu, aby je vbodávali býkovi do zad

banderilla negra ~ je delší než klasická barevná banderilla, má za úkol způsobit býku větší bolest

banderillero ~ pomocník matadora a člen *cuadrilly*, je přítomen v *tercio de banderillas*

banderra ~ hrazení, které ohraničuje celý prostor bojiště, většinou červené barvy

barrera ~ řada v hledišti, která je neblíže od *callejónu*, od něhož je přehrazena 220 cm vysokou zdí, *barrera* je následována *contrabarrerou*

becerrada ~ druh býčího zápasu, kde se bojuje s býčky ve stáří do dvou let, protože se ho účastní nadšení fanoušci a nezkušení *toreros*

bravo ~ statečný, od toho odvozený název pro arénní býky *toros bravos*

brindis ~ věnování býka buď prezidentu arény, nebo divákům

burladeros ~ bariéra, které je součástí kolbiště, za níž se schovávají v případě potřeby veterináři, lékaři a *toreros*, jež chrání před útoky býka

cabestro ~ vykastrovaný býk, který pomáhá jezdcům společně se psi nahánět stádo na lepší pastvu, nebo při realizaci různých procedur. Účastní se i *encierros*, aby býky, kteří se oddělili od stáda, zase stmelil dohromady.

cachetero nebo **puntillero** ~ má za úkol dokončit býkovo utrpení a dát mu poslední ránu

callejón ~ ulička, která odděluje hrazení od hlediště s diváky

capea ~ druh zápasu, kde jsou hlavním účastníky dobrovolníci z hlediště, kteří v kolbišti provokují býky a ukazují svou mrštnost a obratnost

capotazo ~ označení pohyb pláštěm *capote*

capote ~ hedvábný plášť, který používá matador a jeho pomocníci, bývá nejčastěji na jedné straně růžový, a na druhé žlutý, nebo modrý

castañeta ~ umělý drdol, který si *torerové* připínají před zápasem na temeno hlavy

contrabarrera ~ řada v hledišti, která je jako druhá od *callejónu* hned za *barrerou*, od něhož je přehrazena 220 cm vysokou zdí,

corrida de toros ~ oficiální název pro koridu, bojují zde matadoři s býky od čtyř do šesti let, skládá se z *tercio de capote*, *tercio de muleta* a *tercio de muerte*

corrida goyesca ~ zvláštní druh býčích zápasů, který je pořádáný pro připomenutí slavné historie býčích zápasů

cuadrilla ~ seskupení matadorových pomocníků sestávající ze dvou *picadores*, tří *banderillerů*, *moza de espady*

delantera ~ každé hlediště je rozděleno na několik částí, vždy první řada v jednotlivé části se označuje jako *delantera*

derechazo ~ figura, při níž matador drží muletu v pravé ruce

descabello ~ způsob zabití býka v případě, že byly opakované pokusy usmrcení býka mečem nezdárné

desechos de cerrado ~ býk, jemuž byla upřena možnost zúčastnit se corridy de toros z důvodu defektu

desechos de tienta ~ býk, jemuž byla upřena možnost zúčastnit se corridy de toros z důvodu neúspěšnosti při zkoušce *tienta*

despejo ~ vyklizení arény před zápasem, které mají na starosti *algucillos*

director de lidia ~ nejstarší matador při zápase, díky svým zkušenostem má právo opravovat chyby méně zkušených *torerů* a předávat tak své letité poznatky ostatním bojovníkům

divisa ~ barevná stužka zakončená háčkem, s tradiční barvou farmy, na níž vyrůstal býk vyrůstal, která se mu připevňuje na krk před vpuštěním do arény

el kikiriquí ~ jedna z figur, která se používá v *tercio de muerte* pro oživení zápasu

el molinete ~ jedna z figur, která se používá v *tercio de muerte* pro oživení zápasu

empresario ~ manažer arény, který se stará o pronájem amfiteátru, koupí dobytka, zprostředkování smlouvy s matadory a další činnosti spojené s organizací zápasu

encierro ~ druh býčího zápasu, při němž se snaží dobrovolníci utéct před býky, kteří byli vypuštěni do dlouhého hrazení

estocada ~ zakončení zápasu vražením meče do býka tak, aby mu přetnul aortu

estoque nebo **estoque de matar** ~ čili meč, kterým dá matador býkovi smrtelnou ránu

exclusivista ~ druh empresaria, který uzavírá smlouvy s matadory na delší období

faena ~ souhrn všech akcí matadora s muletou v závěrečné třetině zápasu

feria ~ slavnosti, při nichž se shodují termíny církevních svátků s místními trhy a poutěmi, v průběhu *ferias* se konají býčí zápasy

festejo mixto ~ představení s kombinací několika druhů býčích zápasů

festejo profesional ~ představení, při němž figurují profesionální *toreros*

festejo público ~ představení, při němž figurují převážně dobrovolníci a fanoušci býčích zápasů

fiesta taurina ~ jakákoli slavnost, která má nějakou spojitost s býky

galleo ~ druh figury, kterou provádí *torero* s *capote*

ganadería ~ chovná farma, na níž vyrůstají arénní býci

gradas ~ místo v zastřešené části hlediště v prvním patře arény

chaquetilla ~ krátký kabátek s ozdobným zapínáním vypasovaný do pasu, na první pohled z velice pevného materiálu, je součástí *traje de luces*

chulo de chiqueros nebo *torilero* ~ osoba pověřená se staráním se o stáje a vypouští býky do arény

indulto ~ milost, kterou býkovi udělí prezident koridy za jeho mimořádnou statečnost

lance fundamental con el capote ~ figura hojně využívaná v *suerte de capote*

larga ~ druh figury, kterou provádí *torero* s *capote*

mandón ~ býk, který se projevuje ve stádu dominantním chováním

manoletinas ~ černé boty, které jsou součástí *traje de luces*, bývají zdobené mašlí

maricón ~ býk, který se ve stádu projevuje jako slabší kus

matador ~ na pomyslném žebříčku nejvýše postavená osoba býčích zápasů, každý *matador* má svou *cuadrilla*, které dává při zápase rozkazy, musí projít alternativou

media verónica ~ figura hojně využívaná v *suerte de capote*

medios ~ rozdělení písku v aréně na několik kruhů, *medio* je nejvíce u okrajů

monosabio ~ poskytuje pomocnou ruku při nasedání *pikadorů* na koně a má je za úkol bránit

montera ~ černá čapka velmi neobvyklého tvaru, která je součástí *traje de luces*

morrillo ~ zádový sval, který drží býku hlavu vzhůru

mozo de espadas ~ pravá ruka *matadora*, stará se o jeho meče a pomáhá mu v průběhu zápasu

muleta ~ hedvábný červený pláštík, který používá *matador* v *tercio de muerte*

mulillero ~ osoba, která po usmrcení býka má za úkol ho odtáhnout pomocí mul z kolbiště

natural ~ postavení, které provádí *matador* v poslední části zápasu, *muleta* není podložena mečem, tudíž je nebezpečnější než ostatní

novillada con picadores ~ druh zápasu, kterého se účastní zápasníci začátečníci a jehož součástí je i první část zápasu, *tercio de varas*

novillada sin picadores ~ druh zápasu, kterého se účastní zápasníci začátečníci bez první části zápasu

novillada ~ zápas, v němž bojují nezkušení zápasníci

novillero ~ označení nezkušeného zápasníka

novillo ~ mladý býček, který nesmí být starší víc než tři roky a účastní se novillád

padrino nebo *directo de lidia* ~služebně nejstarší matador při zápase

pase de pecho ~ figura, při níž stojí matador býkovi tváří v tvář a muletou drží ve své levé ruce

pase natural ~ figura, při níž útočící býk směřuje k matadorovi zezadu, ten mávne muletou a býk proletí kolem něj a pohybem mulety ho od sebe bezpečně odvede

paseillo ~ slavnostní zahájení koridy, při němž všichni účastníci koridy projdou arénou

paso doble ~ hudba, kterou při zápasech hraje arénní kapela

patio de caballos ~ místnost, která se nachází v areálu arény

peón nebo *banderillero* ~ člen *cuadrilly*, vystupuje v druhé části zápasu

peón de brega ~ provádí první figury s býkem v *tercio de varas*

peón de confianza ~ nejvíce zkušený *banderillero*, zastupuje matadora v různých situacích, slouží jako poradce matadora v obtížných situacích

peto ~ velká žíněnka přehozená přes zvíře, vyrobená z celtoviny, vyplněná vlnou a zpevněná kůží, chrání koně pikadora před napadením býka

picador ~ česky pikador, člen *cuadrilly*, vystupuje v *tercio de varas*

plantillo ~ rozdělení písku v aréně na několik kruhů, plantillo je uprostřed

puerta de arrastre ~ brána, která vede na jatka

puerta de cuadrillas ~ brána, která vede do stájí s koňmi

puerta de toriles ~ brána, která vede do stájí s býky

puerta grande ~ hlavní brána, kterou vchází účastníci zápasu

puntillero nebo **cachetero** ~ má za úkol dokončit býkovo utrpení a dát mu poslední ránu

puya nebo **vara** ~ dlouhé kopí, které používají pikadoři

querencia ~ oblíbené místo býka, v němž se rád zdržuje a pobývá

recibiendo ~ jeden ze tří způsobů usmrcení býka mečem

recortes ~ druh figury, kterou provádí torero s capote

rejoneador ~ matador bojující na koni, tomu je přizpůsoben i celý průběh zápasu

rejoneo ~ druh býčích zápasů, při něm matador bojuje na koni

remate ~ tah zvaný, který ukončuje sérii za sebou jdoucích figur jako *verónica*,...

revolera ~ důležitá figura prováděná v *tecio de varas*

serpentina ~ figura, kterou provádí *matador* nebo *peón de brega* v první části zápasu

sol ~ místo v hledišti, které se nachází na slunci

sol y sombra ~ místo v hledišti, které se nachází v polostínu

sombra ~ místo v hledišti, které se nachází ve stínu, je nejdražší

sombrero de ala ancha ~ klobouk s širokou krempou, z něhož si matadoři losují býky, s nimiž budou bojovat

sorteo ~ losování býků, při němž jsou býci rozděleni do přibližně stejně silných párů

suerte ~ jakýkoli pohyb při koridě, jehož provedení se řídí určitými pravidly

suerte de capote ~ probíhá v *tercio de varas*, *matador* nebo *peón de brega* „testují“ býkovy vlastnosti

suerte de muleta ~ probíhá v *tercio de muerte*, *matador* má za úkol oživit podívanou v aréně

suerte de varas nebo *tercio de varas* ~ první část zápasu, v níž účinkují pikadoři

tablas ~ rozdělení písku v aréně na několik kruhů, *tabla* je nejbližší hrazení

tabloncillo ~ každé hlediště je rozděleno na několik částí, vždy první řada v jednotlivé části se označuje jako *delantera* a poslední řada se jmenuje *tabloncillo*

taleguilla ~ krátké zdobené kalhoty po kolena zakončené střapci, kalhoty jsou upnuté a hladké, aby se o ně nemohl býk zachytit, jsou součástí *traje de luces*

tercero ~ označení *banderillera*, který zastává v cuadrille spíše pomocnou roli

tercio ~ rozdělení písku v aréně na několik kruhů, *tercio* je mezi *tablas* a *medio*; zároveň se výraz *tercio* (česky třetina) používá při označení části zápasu

tercio de banderillas ~ část zápasu, při níž vystupují *banderilleros* s *banderilami*

tercio de muerte ~ poslední třetina zápasu, při níž je usmrčen býk

tercio de varas ~ první třetina zápasu, při níž mají pikadoři zjistit charakter býka

tienta ~ velice se podobá samotnému zápasu, provádí se za účelem získání vhodných chovných krav, krávy v ní musí prokázat svou odvahu a bojovnost, aby byly vhodné pro chov

torero ~ každý, jehož živobytím je střetnutí se v boji s býkem před publikem (*banderilleros*, *picadores*, *matadores*)

torero sobresaliente ~ vystupuje zpravidla jako náhradník, pokud by nastala situace, že by byl nějaký *matador* zraněn, nebo těsně před zápasem vypadl původní zápasník

torero solitario ~ je *matador*, který bojuje sám proti šesti býkům

torilero nebo *chulo de chiqueros* ~ osoba pověřená se staráním se o stáje a vypouští býky do arény

toro bravo ~ označení pro arénního býka

toro de aguardiente ~ spočívá ve vypuštění býka do arény, kde už na něj netrpělivě čekají amatérští odvážlivci, kteří ho dráždí a tahají za provaz, jenž má přivázaný k jednomu rohu

toro embolado ~ býk vypuštěný do ulic, jenž má na rozích umístěny hořící koule z vosku

traje corto de paseo ~ venkovský oděv, který je oproti zdobenému stylu *traje de luces* mnohem skromnější, ovšem podobného střihu

traje de luces ~ oficiální oděv *torerů*, skládající se z několika částí, vyznačuje zdobností, a díky tomu je v překladu označován, jako oblek světél

traje goyesca ~ jednodušší a skromnější verze *traje de luces*, postrádající lesklé flitry a jiná zdobení, pochází z doby počátků moderní koridy

traje picassiano ~ netypický kostým, inspirovaný významným propagátorem býčích zápasů, Pablem Picassem, který mu dal formu a barevnost, naprosto odlišnou od *traje de luces*

trapío ~ nezbytné fyzické požadavky na vzhled býka, ať už se jedná o velikost, váhu, výšku, postavení těla či jeho šířku

vaca de vientre ~ vybrané krávy, které mají předpoklady stát se chovným kusem, před tím, než budou označeny za krávy vhodné k reprodukci, musí splnit zkoušku *tienta*

vara nebo puya ~ dlouhé kopí, které používají pikadoři

varilanguero ~ dříve byl tímto pojmem označován pikador

verónica ~ základní figura, kterou provádí matador s *capote*

volapié ~ jeden ze tří způsobů usmrcení býka mečem

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo osvětlit problematiku býčích zápasů širší veřejnosti a obohatit ji o další poznatky, které tato španělská slavnost přináší. První část práce byla věnovaná kultu býka na území Iberského poloostrova a původu a počátkům býčích zápasů. Bylo zjištěno, že existuje celá řada teorií o původu zápasů a že se jedna od druhé poměrně razantně liší. První z nich zastupoval španělský historik Nicolás Fernández Moratín, který se přikláněl k názoru, že býčí zápasy jsou čistě španělského původu, a to především z důvodu velkého výskytu býků v oblasti Iberského poloostrova. Dalším rozšířeným názorem, týkajícím se původu koridy, bylo spojování kořenů býčích zápasů s římskými hrami a častokrát byly počátky býčích zápasů propojované s přítomností Arabů na Pyrenejském poloostrově. Pravda leží někdy na půli cesty mezi těmito tvrzeními, tedy že na koridu v průběhu století působily všechny z těchto uvedených fenoménů. Nejasný původ koridy jasně potvrzuje, že je třeba ještě provést celou řadu výzkumů a studií, které by prokázaly skutečný původ koridy.

Dále bylo třeba seznámit čtenáře s jednotlivými tématy týkajícími se koridy, jako popis býčí arény, aktérů koridy nebo chovu arénních býků. Obdobně bylo třeba podrobně vylíčit typické oblečení při koridě a rozepsat průběh zápasu, který má svá jasně daná pravidla. Zahrnutí výtvarného umění do bakalářské práce bylo zcela oprávněné, především z důvodu, že přineslo do práce úplně nový rozměr. Zároveň se na základě zjištěných výsledků potvrdilo, že má tato často kritizovaná zábava jasně určené místo ve španělské kultuře. Velké zastoupení současných malířů vypovídá o tom, že je o ztvárnění tohoto námětu stále velký zájem a že většina výtvarníků se koridou zabývá z čistého entusiasmů, obdivu a okouzlení tímto tématem. Ukázalo se, že pro lepší pochopení tématu a přesnější představu čtenáře bylo lepší doplnit některé části práce obrázkovou přílohou a vytvořit výkladový slovník tauromachických pojmů, který by v případě nejasností čtenáři vysvětlil daný pojem.

Přestože se nezasvěceným čtenářům může problematika býčích zápasů jevit jako značně úzké téma, jedná se o natolik rozsáhlý fenomén, že by si jistě zasloužil ještě více pozornosti, než mu mohlo být věnováno v této práci. Z důvodu omezeného rozsahu bakalářské práce nebylo možné obsáhnout všechny dostupné informace týkající se býčích zápasů a zodpovědět na veškeré otázky, které v průběhu koncipování práce vyvstaly. Pro budoucí pokračovatele tedy zbývá ještě celá řada námětů. Zcela jistě by

bylo vhodné důkladně rozebrat jednotlivá plemena arénních býků a jejich charakteristiky, jako je barva srsti, přesná stavba těla a další specifikace, která kromě jiného vyžaduje i doplnění o slovník, jelikož se zde nachází velké množství termínů, které by mohly být pro českého čtenáře nesrozumitelné. Bohužel v této práci nebyl prostor zabývat se důkladněji chovnými farmami a jejich historií, která je pro celistvost tématu zápasů velice důležitá. Rovněž zde nebyla příliš nastíněna výchova budoucích *matadorů*, která je zajímavá pro svůj netradiční systém výchovy svých žáků a stejně tak zde chybí podrobný popis jednotlivých figur, které provádí matador a jeho pomocníci z *cuadrilly*. Kromě toho by bylo třeba zabývat se úspěšnými matadory a chronologicky je zařadit do historie koridy. V důsledku rozsahu práce nebylo možné doložit k práci podrobně zpracovanou obrazovou přílohu, která by po kompletním zobrazení všech pojmů čítala na několik desítek stran. Z toho důvodu se tato práce snažila pro čtenáře osvětlit alespoň ty nejzákladnější tauromachické pojmy.

Na závěr zbývá položit si otázku, jak se budou býčí zápasy vyvíjet? Bude pokračovat vlna rušení býčích zápasů, jako je tomu v případě Katalánska a Kanárských ostrovů, nebo si udrží své fanoušky a bude odolávat vlně odpůrců a jejich protestním akcím? Na to se nyní nedá přesně odpovědět, to ukáže až čas a vývoj uvnitř španělské společnosti (ale možná i vně, neboť do tohoto civilizačního sporu by mohla rázně promluvit i Evropská unie), zda zvítězí staletá historie, nebo nátlak organizací na ochranu zvířat.

RESÚMEN

El objetivo de este trabajo es explicar el tema de la tauromaquia al lector para ofrecerle más conocimiento sobre esta fiesta nacional. En la primera parte hablaremos del culto al toro en la Península Ibérica y del origen y comienzo de la fiesta taurina. Se ha descubierto que, hoy en día, existen muchas teorías sobre el origen de la corrida de toros y que se diferencian entre sí de una manera notable. La primera opinión estaba representada por el historiador español Nicolás Fernández de Moratín, quien se inclinó por la idea de que las corridas de toros son de origen puramente español, debido principalmente a la alta presencia de los toros en la Península Ibérica. Otra opinión generalizada sobre el origen de la fiesta taurina estaba relacionada con los juegos romanos y vinculada a menudo con la presencia de los árabes en la Península Ibérica. La verdad es que a lo largo de los siglos tuvieron influencia todos estos fenómenos. Esta conclusión confirma la idea de que es necesario realizar una serie de investigaciones y estudios que demuestren claramente el origen real de la corrida.

Por otra parte, era necesario dar a conocer a los lectores los diversos temas referidos a las corridas de toros, como una descripción de las plazas de toros, de la cría de los toros de lidia o de los participantes durante la lidia. Además, era importante describir con todo detalle la ropa típica de los toreros y examinar detalladamente el desarrollo de la fiesta taurina, que tiene sus reglas estrictamente definidas. La incorporación del arte llevó a este trabajo a una nueva dimensión que confirmó que este entretenimiento, a menudo criticado, tiene un lugar claramente determinado en la cultura española. Podemos mencionar el gran número de los pintores contemporáneos dedicados a la interpretación de este tema, que nos indica que la mayoría de los pintores taurinos se ocupan de la tauromaquia por su entusiasmo, admiración y encanto. Resultó mejor añadir varias imágenes al trabajo y formar un diccionario expositivo para que los lectores se hagan una idea y puedan comprender mejor este tema.

A pesar de las dudas principales sobre la extensión mínima de este trabajo, después de un examen más detallado de los temas relacionados con la fiesta taurina, se hizo evidente que este es un tema enormemente amplio y que sirve para realizar, al menos, muchas otras tesis. Por lo tanto, no es posible abarcar toda la información disponible, ya que está limitada por la extensión de este trabajo.

Para los que estén interesados en escribir en un futuro sobre este tema extenso, todavía hay una amplia gama de diferentes temas. Sin duda, vale la pena analizar las diferentes razas de toros de lidia y sus características como el color del pelaje, la composición corporal u otros detalles que, entre otras cosas, requiere de la adición del diccionario, ya que existe un gran número de términos que podrían ser incomprensibles para el lector checo.

Por desgracia, por las limitaciones que definen la extensión de este trabajo, no podríamos dedicar tiempo a las ganaderías taurinas y a su historia, que están sujetas a la integridad del tema entero de la tauromaquia. Tampoco se detalla el sistema de educación de los futuros toreros ni la descripción detallada de las figuras y suertes realizadas por los matadores y su cuadrilla. Además, es necesario hacer una lista de los matadores de éxito y situarlos cronológicamente en la historia del toreo.

Como resultado de la extensión del trabajo, no ha sido posible añadir un apéndice de imágenes completo, ya que contaría con más de veinte páginas. Por lo tanto, este trabajo trata de explicar al lector al menos una pequeña parte de los conceptos básicos para que el lector conozca un poco más el mundo taurino.

BIBLIOGRAFIE

ALVAREZ DE MIRANDA, Ángel. (1998) *Ritos y juegos del toro*. Madrid: Biblioteca Nueva

BECQUELIN, Jacques Maigne. (2004) *Toros*. Paris: Fitway.

BUCHHOLZ, Elke Linda a Beate ZIMMERMANN. (2006) *Pablo Picasso: život a dílo*. Praha: Slovart.

CLERQUE, Lucien. (1991) *Toros: Miquel Barceló*. Zurich: Edition Gallery Bruno Bischofberger.

GUZMÁN, José Simón. (2004) *La música profesional: el staff y los espectáculos*. México, D.F.: Plaza y Valdés.

HEMINGWAY, Ernest. (1982) *Smrt odpoledne*. Praha: Odeon.

KOTRLA, Petr. (2010) *Tradice býčích zápasů v zasetí moderní doby*. Brno: Masarykova univerzita v Brně. (= DP FSS MU)

MORAL, José Antonio del. (2009) *Cómo ver una corrida de toros*. Madrid: Alianza Editorial.

MOSTERÍN, Jesús. (2010) *A favor de los toros*. Pamplona: Editorial Laetoli.

PEDRAZA JIMÉNEZ, Felipe B. (1998) *Iniciación a la fiesta de los toros*. Madrid: EDAF.

SHUBERT, Adrian. (2002) *A las cinco de la tarde*. Madrid: Turner.

WOLFF, Francis. (2011) *50 razones para defender la corrida de toros*. Madrid: Almuzara Estudios S. A.

ZAJANCOVÁ, Jana. (2011) *Býčí zápasy a výklad tauromachických pojmů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. (= DP FF UP)

POUŽITÉ ZDROJE

PÉREZ, Lucas. La crisis afecta el sector: El negocio del toro se desangra en la ganadería. *El Mundo* [online]. 2010. vyd. [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <http://www.elmundo.es/mundodinero/2009/12/30/economia/1262196991.html>

Economía toro. PURROY UNANUA, Antonio. GANADEROSLIDIA. [online]. 2005. vyd. [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: http://www.ganaderoslidia.com/webroot/economia_toro.htm

Los orígenes, bravura, trapío. GANADEROSLIDIA. [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <http://www.ganaderoslidia.com/webroot/origenes.htm>

Especáculos taurinos. [online]. [cit. 2012-05-09]. Dostupné z: <http://reocities.com/Athens/Academy/3336/espectaculos.htm>

Tipos de espectáculos taurinos: Espectáculos taurinos generales. NOTICIAS JURÍDICAS. [online]. 2008. vyd. [cit. 2012-05-01]. Dostupné z: http://noticias.juridicas.com/base_datos/CCAA/pv-d183-2008.t2.html

La Corrida: La Fiesta. GANADEROSLIDIA. [online]. [cit. 2012-04-29]. Dostupné z: http://www.ganaderoslidia.com/webroot/la_corrida_de_toros.htm

Historia del traje de luces del torero. RECIO, Alejandro a DOMINGO, Paco. EL ARTE TAURINO. [online]. [cit. 2012-05-13]. Dostupné z: <http://www.elartetaurino.com/traje%20de%20torero.html>

El vestido de torero: El traje de luces. PORTAL TAURINO. [online]. [cit. 2012-05-13]. Dostupné z: http://portaltaurino.net/la_corrida/vestido.htm

Real Decreto 145/1996. NOTICIAS JURÍDICAS. [online]. 1996. vyd. [cit. 2012-05-01]. Dostupné z: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/rd145-1996.html

DOMINGUEZ ARJONA, Julio. *El coleccionable de la Sevilla que no vemos: El traje corto* [online]. 2001. vyd. [cit. 2012-05-13]. Dostupné z: <http://www.galeon.com/juliodominguez/corto.htm>

Pintura taurina: Patrimonio cultural de la tauromaquia II. GANADEROSLIDIA. [online]. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: http://www.ganaderoslidia.com/webroot/patrimonio_pintura.htm

Un pulso al pasado: Manet dialoga en el Prado con los maestros que iluminaron los inicios de su trayectoria. EL ARTE TAURINO. [online]. [cit. 2012-05-03]. Dostupné z: http://www.masdearte.com/index.php?option=com_content&view=article&id=4751&Itemid=25

Guernica: Pablo Picasso.1937. [online]. [cit. 2012-05-14]. Dostupné z: <http://arte.observatorio.info/2008/05/guernica-pablo-picasso-1937/>

Le Chant des morts. FUNDACIÓN PICASSO MÁLAGA. [online]. [cit. 2012-05-07]. Dostupné z: http://fundacionpicasso.malaga.eu/portal_es/menu/submenus/seccion0001/secciones/obras/libros/obra0017

Carmen. FUNDACIÓN PICASSO MÁLAGA. [online]. [cit. 2012-05-07]. Dostupné z: http://fundacionpicasso.malaga.eu/portal_es/menu/submenus/seccion0001/secciones/obras/libros/obra0019

Joaquin Sorolla y Bastida: The Complete Works. [online]. [cit. 2012-05-12]. Dostupné z: <http://www.joaquin-sorolla-y-bastida.org/the-complete-works.html>

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. [online]. [cit. 2012-05-17]. Dostupné z: <http://rae.es/rae.html>

El arte y la cultura de los toros. ASOTAURO. [online]. [cit. 2012-04-30]. Dostupné z: http://www.asotauro.com/index.php?option=com_content&view=article&id=381:el-arte-y-la-cultura-de-los-toros-&catid=15:tauromaquia-y-cultura&Itemid=35

Trivias about Pablo Picasso. SPANISHART. [online]. [cit. 2012-04-30]. Dostupné z: <http://spanishart.wordpress.com/tag/pablo-picasso/>

Historia del arte de torear. GANADEROSLIDIA. [online]. [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: http://www.ganaderoslidia.com/webroot/historia_arte_torear.htm

CARRION, Mario. The Spanish fiesta brava: Historical Perspective and Definition. GANADEROSLIDIA. [online]. [cit. 2012-03-05]. Dostupné z: http://www.ganaderoslidia.com/webroot/historia_arte_torear.htm

Ley 10/1991. NOTICIAS JURÍDICAS. [online]. 1991. vyd. [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/110-1991.html#a3

Tauromaquia de Francisco de Goya: Un Goya taurino de lujo. PORTAL TAURINO. [online]. 2006. vyd. [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: http://portaltaurino.net/exposiciones/goya_planeta.htm

PŘÍLOHY

1. Matador de toros

2. Pikador

3. Banderillero

4. Rejoneador

5. Paseillo

6. Plaza de toros

7. Traje de luces

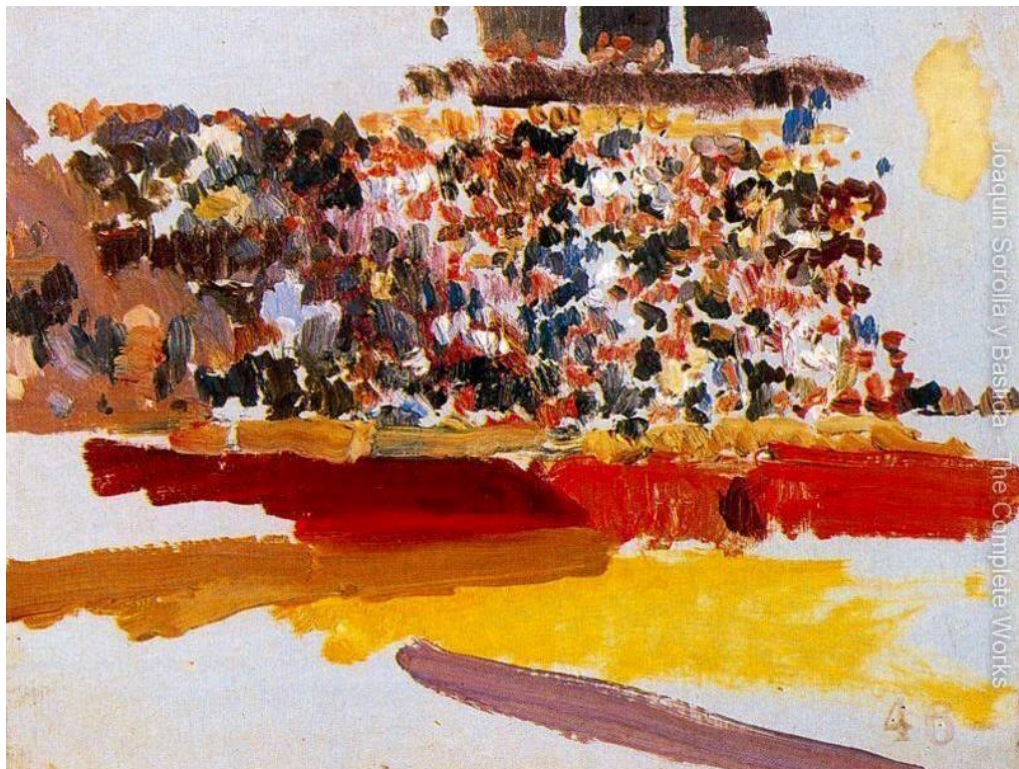
8. Montera

9. Pedro Escacena

10. Joaquin Sorolla

11. Edouard Manet

12. Salvador Dalí

SEZNAM PŘÍLOH

1. Matador de toros

zdroj: Barbora Nyklíčková

2. Pikador

Dostupné z WWW: <http://www.djibnet.com/photo/biarritz/the-picador-1264725398.html> (staženo 16. 5. 2012)

3. Banderillero

Dostupné z WWW: <http://dejabugoyoros.blogspot.com/2010/07/un-banderillero.html> (staženo 16. 5. 2012)

4. Rejoneador

Dostupné z WWW: <http://pinceladastaurinas.blogspot.com/2011/07/murio-caballo-distinto-del-rejoneador.html> (staženo 16. 5. 2012)

5. Paseillo

zdroj: Barbora Nyklíčková

6. Plaza de toros

Dostupné z WWW: <http://www.en-sevilla.com/images/maestranza.jpg> (staženo 16. 5. 2012)

7. Traje de luces

Dostupné z WWW: <http://www.elartetaurino.com/objetos/traje%20comentado.jpg> (staženo 16. 5. 2012)

8. Montera

Dostupné z WWW: <http://segorravsmontera.com/> (staženo 16. 5. 2012)

9. Pedro Escacena

Dostupné z WWW: <http://pinceladastaurinas.blogspot.com/2011/07/murio-caballo-distinto-del-rejoneador.html> (staženo 16. 5. 2012)

10. Joaquin Sorrolla (Plaza de la Maestranza)

Dostupné z WWW: <http://www.joaquin-sorolla-y-bastida.org/217213/Plaza-de-la-Maestranza-%28Sevilla%29-large.jpg> (staženo 16. 5. 2012)

11. Edouard Manet (Torero muerto)

Dostupné z WWW: http://www.reproarte.com/files/images/M/manet_edouard/0279-0004_der_tote_torero.jpg (staženo 16. 5. 2012)

12. Salvador Dalí (Torero halucinogeno)

Dostupné z WWW: http://www.7-07.com/images/The_Hallucinogenic_Toreador.jpg
(staženo 16. 5. 2012)